

spekt̃ra

ANALIZA IZVJEŠTAVANJA O
TRANSRODNIM OSOBAMA U
ŠTAMPANIM, ONLINE I ELEKTRONSKIM
MEDIJIMA U CRNOJ GORI ZA
2021. GODINU

ANALIZA IZVJEŠTAVANJA
O TRANSRODNIM OSOBAMA
U ŠTAMPANIM, ONLAJN
I ELEKTRONSKIM
MEDIJIMA U CRNOJ GORI
ZA 2021. GODINU

Autor:
Aleksa Milanović

Izdavač:
Asocijacija Spektra, Kvir Montenegro
Ulica Oktobarske revolucije 78
81000 Podgorica

Za izdavača:
Jovan Ulićević, Danijel Kalezić

Dizajn i grafička priprema za štampu:
studio liv

Ilustracije
Freepik, Vecteezy

Štampa
Studio Branko

Ovaj projekat je finansiralo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora/ki i ne odražavaju nužno stav Ministarstva.

SADRŽAJ

Uvod / 5

Analiza sadržaja o transrodnosti u štampanim i onlajn medijima / 7

Metodologija / 7

Rezultati istraživanja / 7

Zastupljenost i dužina tekstova koji se bave temom transrodnosti / 7

Rubrike u kojima su objavljeni tekstovi / 14

Novinarski žanrovi koji su korišćeni prilikom izvještavanja / 17

Analiza naslova / 18

Ilustracije u tekstovima / 20

Autorstvo teksta / 21

Izbor sagovornica i sagovornika / 22

Dinamika objavljivanja tekstova / 23

Komentari čitalaštva / 24

Analiza sadržaja o transrodnosti u elektronskim medijima / 31

Zaključna razmatranja / 33

Pojmovnik: identiteti i terminologija / 40

O autoru / 45

Asocijacija Spektra / 46

Literatura / 48

UVOD

Na društveni položaj transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba u velikoj mjeri utiče stepen njihove vidljivosti u društvu kao i stavovi opšte populacije, odnosno nivo predrasuda i stereotipa koji utiču na formiranje stavova o manjinskim i marginalizovanim društvenim grupama. U skladu sa tim jasno je da rad štampanih, onlajn i elektronskih medija može dati doprinos razvoju ljudskih prava i uticati na unapređenje društvenog položaja određenih društvenih grupa ili pak uticati na to da one ostanu nevidljive, te da se nivo zastupljenosti stereotipa i predrasuda uvećava.

Iz tog razloga Asocijacija Spektra posebnu pažnju posvećuje praćenju i analizi medijskog sadržaja, ali i planiranju i sprovođenju aktivnosti u cilju kreiranja pozitivnih promjena i podizanja nivoa svijesti i znanja o problemima sa kojima se TIRV¹ osobe susrijeću. Ova analiza izvještavanja samo je jedna u nizu postojećih aktivnosti u domenu rada na unapređenju medijskog izvještavanja o transrodnim, rodno varijantnim i interpolnim osobama.

U posljednjih nekoliko godina stepen vidljivosti transrodnih i rodno varijantnih osoba u Crnoj Gori je u porastu o čemu svjedoče izvještaj o stanju ljudskih prava koji je objavila Asocijacija Spektra,² ali i godišnji izvještaji o radu ove organizacije koja prepoznaje značaj i uticaj medija i adekvatnog medijskog izvještavanja na formiranje stavova u opštoj populaciji i direktno smanjenje nivoa predrasuda i stereotipa u odnosu na rodnu ravnopravnost, te se aktivno bavi podizanjem nivoa svijesti i znanja o ljudskim pravima među predstavnicima i predstavnicama medija.

¹ TIRV je skraćenica koja obuhvata transrodne, interpolne i rodno varijantne osobe.

² Asocijacija Spektra, *Izvještaj o stanju ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba u Crnoj Gori za 2019. godinu*, <https://asocijaciaspektra.files.wordpress.com/2020/03/izvjec5a0taj-o-stanju-ljudskih-prava-tirv-osoba-2019.pdf>. Pristupljeno 1. 6. 2020.

O zastupljenosti teme transrodnosti u medijima u Crnoj Gori govore i *Analiza izvještavanja o transrodnim osobama u onlajn i elektronskim medijima u Crnoj gori za 2019. godinu*³ i *Analiza izvještavanja o transrodnim osobama u štampanim, onlajn i elektronskim medijima u Crnoj gori za 2020. godinu*.⁴ Međutim, pored rada na postizanju vidljivosti neophodno je raditi i na smanjenju opšte društvene i institucionalne transfobije budući da se u Crnoj Gori i dalje javljaju slučajevi diskriminacije i kršenja ljudskih prava TIRV osoba.

Kada je riječ o interpolnim osobama i medijskom izvještavanju o njima, rezultati ovog kao i prošlogodišnjeg istraživanja pokazuju da o toj temi nema izvještavanja ili da je svedeno na minimum. U 2020. godini objavljen je jedan tekst na ovu temu, dok u 2021. godini nije objavljen ni jedan tekst koji se bavi isključivo temom interpolnosti zahvaljujući čemu ljudska prava interpolnih osoba i dalje ostaju nevidljiva. U skladu s tim, jasno je da se na unapređenju društvenog položaja i povećanoj vidljivosti transrodnih, rodno varijantnih, a naročito interpolnih osoba u Crnoj Gori i dalje mora raditi.

Značajan doprinos radu na planu promovisanja ljudskih prava mogu dati mediji, ali isključivo ukoliko se pridržavaju etičkih i profesionalnih standarda i preporuka kada je upitanju izvještavanje o ovoj temi. U suprotnom, neprofesionalno izvještavanje može doprinijeti dubljoj stigmatizaciji, dehumanizaciji i kršenju ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba

³ Aleksa Milanović, *Analiza izvještavanja o transrodnim osobama u onlajn i elektronskim medijima u Crnoj gori za 2019. godinu*, Asocijacija Spektra, Podgorica, 2019.

⁴ Aleksa Milanović, *Analiza izvještavanja o transrodnim osobama u štampanim, onlajn i elektronskim medijima u Crnoj gori za 2020. godinu*, Asocijacija Spektra, Podgorica, 2021.

Rezultati ovog istraživanja odnose se na analizu medijskih sadržaja koji su objavljeni tokom 2021. godine koja je kao i 2020. godina protekla u znaku pandemije bolesti kovid 19. Ovaj podatak je važno imati u vidu budući da su pandemijski uslovi uzrokovali promjenu uslova života i rada ljudi, ugrozili egzistenciju i bezbjednost, te pojačali osjećaj izolovanosti kod svih članica i članova društva, a posebno među populacijom koja pripada manjinskim i ugroženim grupama, kakva je i TIRV zajednica.

Ekonomski problemi uzrokovani pandemijom rezultiraju smanjenjem mjesečnih zarada ili otpuštanjima radnica i radnika što se najprije odražava na TIRV osobe koje inače teško dolaze do posla i teže ga zadržavaju zahvaljujući visokom stepenu diskriminacije u društvu. Pored toga, smanjenje broja društvenih kontakata uz duže boravke u sopstvenom domu mogu imati drastične posledice na TIRV osobe koje su prinuđene da žive sa porodicama koje ih ne prihvataju i u kojima je prisutno porodično nasilje bazirano na transfobiji. U takvim okolnostima neophodno je raditi na podizanju svijesti o problemima sa kojima se susrijeću najugroženije grupe poput TIRV zajednice.

Praksa nažalost pokazuje suprotan trend jer je tokom dvije pandemijske godine koje su iza nas došlo do smanjenja količine medijskog sadržaja o TIRV osobama. Raspoloživi podaci koji se mogu upoređivati pokazuju da je na 6 posmatranih onlajn medija u 2020. godini broj medijskih objava smanjen za 37% u odnosu na 2019. godinu, dok je na istim portalima smanjenje u 2021. godini dostiglo 40% u odnosu na 2019. godinu odnosno 5% u odnosu na 2020. godinu.

Bez obzira na to što se posljednjih godina medijski prostor u Crnoj Gori postepeno sve više otvara za ove teme, neophodno je održavati taj kontinuitet i sve više povećavati broj medijskih tekstova, emisija i objava zahvaljujući čemu će se povećati i vidljivost rodnih manjina, ali i stvoriti potencijal za pozitivan medijski uticaj na stavove većinskog stanovništva.

Pored toga, da bi se taj potencijal realizovao, neophodno je unaprijediti izvještavanje medija tako da ono pokriva sve aspekte života transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba, a ne samo teme koje se tiču rodnog identiteta, medicinskih činjenica vezanih za proces prilagođavanja pola ili pak samo za negativne aspekte života.

Takođe, od izuzetnog značaja je korišćenje adekvatne terminologije i uvažavanje zamjenica, ličnog imena i roda koji preferiraju osobe o kojima se izvještava. Izbjegavanje senzacionalizma u čije taktike se ubraja selektovanje i isticanje samo specifičnih provokativnih ili intrigantnih informacija u određenoj vijesti, preveniralo bi pojavu burnih reakcija javnosti koje najčešće bivaju praćene i govorom mržnje.

Informisanje o problemu transfobije koja je prisutna u društvu i skretanje pažnje na negativan uticaj koji ona ima na transrodne osobe, umnogome bi doprinijelo većem razumijevanju javnosti za probleme s kojima se svakodnevno suočavaju rodne manjine.

Budući da je ovo istraživanje fokusirano i na onlajn medije, neophodno je istaći da je jedna od važnih mjera kojom bi se mogao poboljšati odnos medija prema rodnim manjinama – primjena pristupa premoderacije komentara čitalaca. Tako bi se spriječilo širenje govora mržnje koji je u velikoj mjeri zastupljen u komentarima na tekstove koji se bave temom transrodnosti i interpolnosti.

Cilj ovog istraživanja jeste da se osvijetle svi aspekti izvještavanja štampanih, onlajn i elektronskih medija o rodnim manjinama, da se ukaže na posljedice negativnih praksi izvještavanja i istakne značaj profesionalnog i etičkog pristupa izvještavanju.

ANALIZA SADRŽAJA O TRANSRODNOSTI U ŠTAMPANIM I ONLAJN MEDIJIMA

Metodologija

Pretragom digitalne arhive Arhimed za period od 1. januara do 31. decembra 2021. godine prikupljeni su objavljeni tekstovi iz štampanih i onlajn medija koji se bave transrodnom, interpolnom i rodno varijantnom populacijom. Pretraga je obuhvatila ukupno 6 štampanih medija (ND Vijesti, Dnevne novine, Dan, Pobjeda, Večernje Novosti i Monitor) i 23 onlajn medija (CdM – Cafe Del Montenegro, Portal Analitika, Portal Vijesti, Portal RTCG – Radio televizija Crne Gore, AntenaM.net, IN4S Portal, Portal gradski.me, Standard.co.me, FOS media, Portal gracija.me, mina.news, portalkombinat.me, Portal feral.bar, Portal mojbar.net, Portal makanje.me, Portal aviportal.me, Portal bizniscg.me, Portal portaladria.me, Portal primorski.me, Portal jadrannovi.me, Portal dnevno.me, Portal adria.me, Portal libertaspress.me).

Napredna pretraga klipinga vršena je prema sljedećim ključnim riječima: *transrodno, transrodne, transrodnost, transrodni, transrodna, interpolna, interpolne, interpolnost, interseksualna, interseksualno, interseksualne, interseksualnost, nebinarna, nebinarne, nebinarnost, transeksualna, transeksualnost, trandža, dvopolne, hermafrodit, transseksualno, transseksualac, transvestit i tranvestit*.

Pretraga je podrazumijevala traženje bilo koje od svih navedenih ključnih riječi u arhiviranim tekstovima. U istraživanje su uključeni naslovi i tekstovi u kojima se na bilo koji način pominju navedene ključne riječi. Na osnovu prikupljenog materijala urađeno je istraživanje u okviru koga je korišćena metoda analize medijskog sadržaja kao i metoda kritičke analize diskursa. Ove dvije istraživačke metode korišćene su da bi se dobila što jasnija slika o tome kako se mediji odnose prema rodnim manjinama, kako ih reprezentuju, odnosno u kojoj mjeri mediji utiču na kreiranje slike i mišljenja o rodnim manjinama u širem društvenom kontekstu.

Rezultati istraživanja

Zastupljenost i dužina tekstova koji se bave temom transrodnosti

U 6 štampanih i 23 onlajn medija obuhvaćenih ovim istraživanjem tokom 2021. godine objavljeno je ukupno 140 tekstova koji se bave temom transrodnosti i rodne nebinarnosti ili u kojima se pominju transrodne osobe, rodno nebinarne osobe i fenomeni transrodnosti i rodne nebinarnosti.

Od ukupnog broja tekstova u 92 teksta mediji se na različite načine bave temom transrodnosti i transrodnim osobama, dok se u 40 tekstova transrodne osobe samo pominju i to najčešće uz lezbejke, gej, biseksualne i kvir osobe.

Nebinarnost i rodno nebinarne osobe se samostalno i nezavisno od transrodnosti pojavljuju u 8 tekstova.

Kada je riječ o interpolnosti u ukupnom broju tekstova ni jedan tekst nema za temu isključivo interpolnost, dok je samo u jednom tekstu izvještavano o rodno nebinarnoj interpolnoj osobi koja je identifikovana kao takva. U ostalim tekstovima interpolnost i interpolne osobe se pojavljuju samo u nabranjanju uz lezbejke, gej, biseksualne, kvir, nebinarne i transrodne osobe.

Kao poseban slučaj treba pomenuti vijest u kojoj se govori o interpolnoj osobi koja u tekstu nije identifikovana kao takva. U pitanju je tekst o indonežanskom sportisti Aprilu Managanu. U ovoj vijesti nije pomenuta interpolnost niti je navedeno da se radi o interpolnoj osobi iako je navedena polna varijacija koja upućuje na to da je riječ o interpolnoj osobi. Izostanak objašnjenja ove polne varijacije kao i isticanje da je riječ o sportskoj prevari ukazuju ili na potpunu neinformisanost novinara ili na lošu namjeru prilikom izvještavanja o ovom slučaju. U skladu sa tim na koji način je tekst napisan ova vijest se ne može uvrstiti u izvještavanje o interpolnim osobama jer se ne može očekivati od generalne populacije da pomenutu polnu varijaciju dovede u vezu sa interpolnošću.

Zastupljenost i dužina tekstova

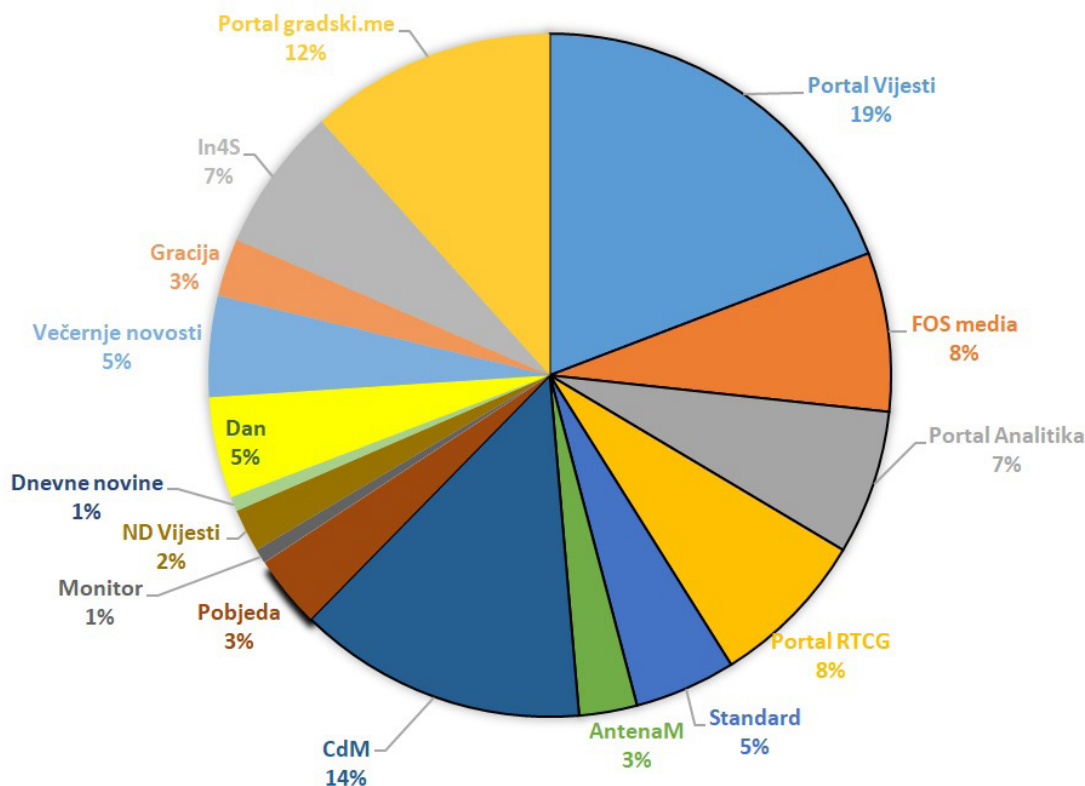
U poređenju sa onlajn medijima koji su objavili ukupno 122 teksta, broj tekstova u štampanim medijima je znatno manji i svodi se na samo 18 tekstova. Najveći broj tekstova (28) objavio je Portal Vijesti, dok su najmanji broj tekstova (4) objavili portali AntenaM i Gracija.

Naziv medijske kuće	Broj tekstova koji se bave temom transrodnosti	Broj tekstova koji se bave temom interpolnosti	Broj tekstova koji uz transrodnost dotiču i temu interpolnosti
ND Vijesti	3	/	/
Dnevne novine	1	/	/
Dan	7	/	/
Pobjeda	5	/	/
Monitor	1	/	/
Večernje Novosti	1	/	/

Tabela 1 – Broj objavljenih tekstova u štampanim medijima koji se bave temom transrodnosti i temom interpolnosti

Naziv medijske kuće	Broj tekstova koji se bave temom transrodnosti	Broj tekstova koji se bave temom interpolnosti	Broj tekstova koji se bave temom rodne nebinarnosti	Broj tekstova koji uz transrodnost i rodnu nebinarnost dotiču i temu interpolnosti
Portal Vijesti	26	1	2	1
Portal RTCG	11	/	/	/
CdM	19	/	1	/
Antena M	4	/	/	/
FOS media	11	/	/	/
Portal Analitika	9	/	1	1
Standard.co.me	6	/	1	/
Portal gradski.me	15	/	2	/
IN4S Portal	9	/	1	/
Portal gracija.me	4	/	/	/
portalkombinat.me	/	/	/	/
Portal feral.bar	/	/	/	/
Portal mojbar.net	/	/	/	/
Portal makanje.me	/	/	/	/
mina.news	/	/	/	/
Portal aviportal.me	/	/	/	/
Portal bizniscg.me	/	/	/	/
Portal portaladria.me	/	/	/	/
Portal primorski.me	/	/	/	/
Portal jadrannovi.me	/	/	/	/
Portal dnevno.me	/	/	/	/
Portal adria.me	/	/	/	/
Portal libertaspres.me	/	/	/	/

Tabela 2 – Broj objavljenih tekstova u onlajn medijima koji se bave temom transrodnosti, rodne nebinarnosti i temom interpolnosti

Grafikon 1 – Tekstovi objavljeni u onlajn i štampanim medijima koji se bave temom transrodnosti i rodne nebinarnosti u 2021. godini

Uporedna analiza rezultata dobijenih 2020. godine i podataka iz 2021. godine može se uraditi na osnovu podataka za 10 onlajn medija i 6 štampanih medija koji su u obe godine posmatrani i koji su sadržali objave na praćene teme. U skladu sa tim, za 2020. godinu izuzimaju se tri objave na portalima mina.news i portalkombinat.me budući da ovi mediji u 2021. godini nisu imali objave na praćenu temu, dok se za 2021. godinu izuzima 17 objava sa portala gradski.me jer on nije praćen 2020. godine.

Tokom 2020. godine na 10 različitih portala objavljeno je 110 tekstova koji se bave temom transrodnosti. Reč je o portalima Vijesti, RTCG, CdM, Antena M, FOS media, Analitika, Standard, In4S i Gracija. Na tim istim portalima tokom 2021. godine objavljeno je ukupno 105 tekstova.

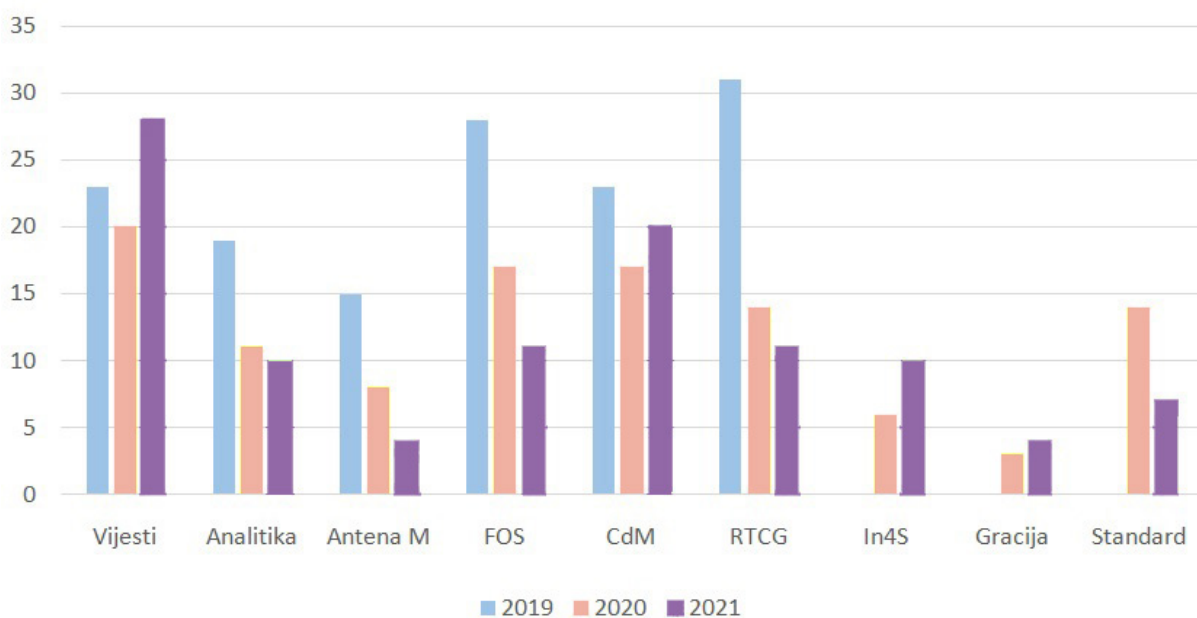
Uporedna analiza ovog istraživanja sa prošlogodišnjim istraživanjem pokazuje da je kod 5 posmatranih portala (Analitika, AntenaM, FOS media, RTCG i Standard) došlo do pada broja objavljenih tekstova, dok je kod 4 portala došlo do povećanja broja tekstova u odnosu na prošlu godinu (Vijesti, CdM, In4S i Gracija). Kada je reč o štampanim medijima tokom 2020. godine objavljeno je 16 tekstova u 5 medijskih kuća u koje se ubrajaju ND Vijesti, Dnevne novine, Dan, Pobjeda i Monitor, dok Večernje Novosti nisu objavile ni jedan tekst.

Tokom 2021. godine objavljeno 18 tekstova u svim navedenim medijima uključujući i Večernje Novosti koje su objavile ovaj put jedan tekst. Do porasta broja objava došlo je u dnevnim novinama Dan, isti broj objava zadržali su ND Vijesti i Pobjeda, dok su Monitor i Dnevne novine objavile po tekst manje.

Upoređivanje podataka iz 2021. sa podacima iz 2019. godine može se izvršiti samo za neke od posmatranih portala, budući da je istraživanje za 2019. godinu obuhvatilo samo šest onlajn medija i to Portal Vijesti, CdM – Cafe Del Montenegro, Portal Analitika, RTCG – Radio televizija Crne Gore, Antena M i FOS media.

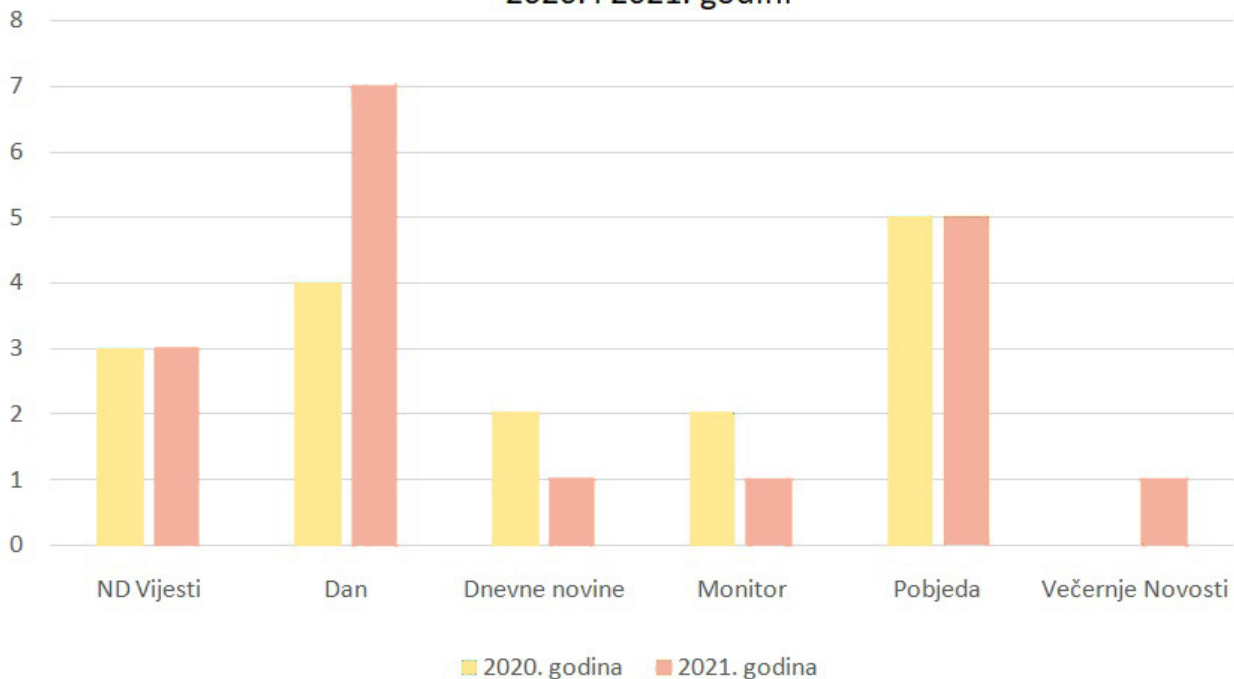
Tokom 2019. godine ovih šest portala objavilo je ukupno 139 tekstova koji se bave temom transrodnosti i jedan tekst koji se bavi temom interpolnosti. U 2021. godini ovih šest portala objavilo je ukupno 84 tekstova koji se bave temom transrodnosti i ni jedan tekst koji se bavi isključivo temom interpolnosti. **Jasno je, dakle, da je u odnosu na 2019. godinu došlo do značajnog pada broja objavljenih tekstova na posmatranim portalima. To je posebno uočljivo u slučaju portala RTCG kod koga je broj objava opao za 65% i u slučaju portala FOS kod koga je broj objava opao za 61% u odnosu na 2019. godinu.**

Uporedna analiza podataka za 2019., 2020. i 2021. godinu

Grafikon 2 – Broj objavljenih tekstova na portalima Vijesti, Analitika, Antena M, FO, CdM, RTCG, In4S, Gracija i Standard u 2019., 2020., i 2021. godini

Odnos broja objavljenih tekstova u posmatranim štampanim medijima u 2020. i 2021. godini

Grafikon 3 – Odnos broja objavljenih tekstova u štampanim medijima posmatranim tokom 2020. godine i tokom 2021. godine

Kada je riječ o dužini tekstova istraživanje je pokazalo da od ukupnog broja tekstova veoma mali udio (6%) čine izuzetno kratki tekstovi od nekoliko rečenica odnosno tekstovi do 100 riječi.

U kratke tekstove ubrajaju se i tekstovi od 100 do 200 riječi i oni čine 14% ukupnog broja tekstova. Osim dva teksta iz kategorije kratkih i izuzetno kratkih tekstova svi ostali se odnose na vijesti iz svijeta koje izvještavaju o novim zakonima koji se tiču transrodnih osoba ili o trans osobama koje su se našle u žiži interesovanja poput Lorel Hubard prve transrodne žene koja nastupa na Olimpijskim igrama u ženskoj kategoriji, trans ženi Kataluni Enrikez koja je pobijedila na takmičenju za najljepšu ženu Nevade, ili o Arijel Nikolson koja je prva transrodna osoba na naslovnici časopisa Vog.

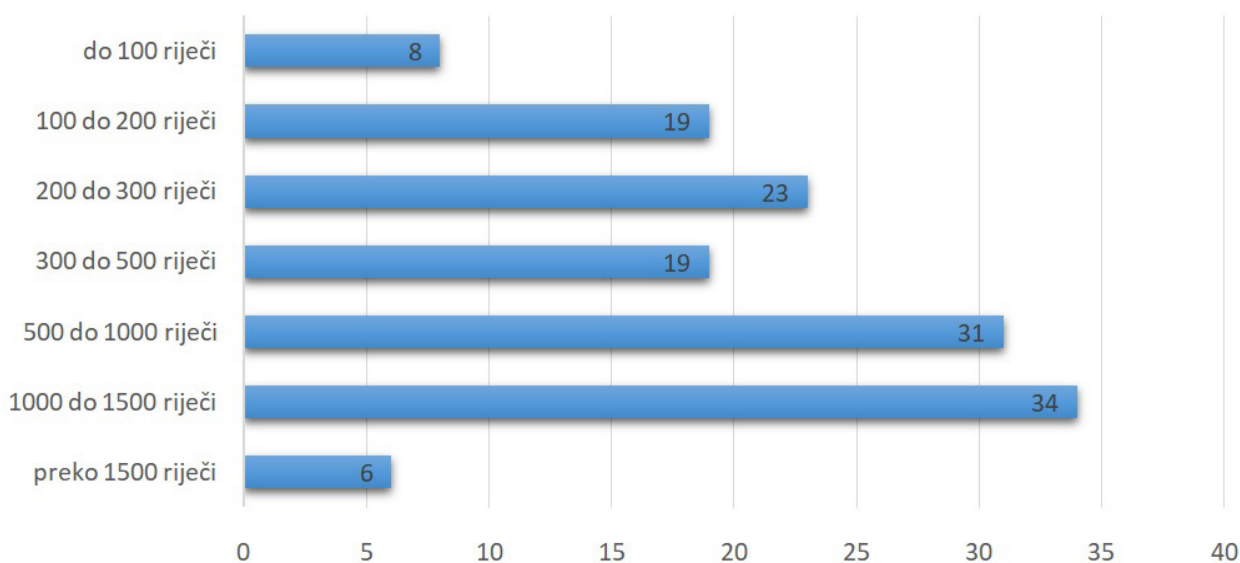
Tekstovi srednje dužine, od 200 do 500 riječi, čine 30% od ukupnog broja tekstova, dok su duži tekstovi procentualno najviše zastupljeni s udjelom od 46% u ukupnom broju tekstova.

Duži tekstovi mogu se podijeliti na one koji imaju od 500 do 1000 riječi i njihov udio je 22% ukupnog broja tekstova, oni koji imaju od 1000 do 1500 riječi čine 24% ukupnog broja tekstova.

Udio izuzetno dugih tekstova odnosno onih koji imaju preko 1500 riječi je najmanji i čini samo 4% od ukupnog broja tekstova.

Duži tekstovi se gotovo u potpunosti odnose na intervjue sa aktivistima i izvještaje koji se bave aktivističkim dešavanjima, zatim su tu i reportaže vezane za temu transrodnosti ili LGBT teme, ali i kolumne u kojima se transrodne osobe samo spominju.

Odnos broja i dužine objavljenih tekstova

Grafikon 4– Odnos broja i dužine objavljenih tekstova

Opšti ton izvještavanja u najvećem broju tekstova je neutralan. Afirmativan odnos prema temi može se uočiti u izveštajima i intervjuima koji se bave aktivističkim temama, ali i u nekoliko tekstova o transrodnim osobama iz svijeta poznatih. Primjer jednog takvog teksta svakako je vijest objavljena na portalu Standard 30. juna pod naslovom *Prvi put je u istoriji transrodna žena proglašena za Mis Nevade*. U ovom tekstu Kataluna Enrikez je predstavljena uz upotrebu adekvatne terminologije, sa osvrtom na njen profesionalni rad, dok je njen uspjeh na takmičenju ljepote predstavljen kao značajan korak za transrodnu zajednicu.

Izrazito negativan ton zastupljen je u pet tekstova koje je objavio portal IN4S. U tim tekstovima transrodnost se predstavlja kao savremeni trend koji predstavlja opasnost za decu i žene, a dovodi se i u vezu sa pedofilijom i incestom.

Tekst koji je 20. decembra portal IN4S objavio pod naslovom *Kako sam spasila svoju ćerku od njenih transgenderskih fantazija* je prevod teksta koji je pod pseudonimom objavila žena koja se predstavila kao majka djeteta koje se po završetku osmog razreda osnovne škole izjasnilo kao trans osoba. Promjena ponašanja ovog deteta opisana je u tekstu kao degradacija ličnosti praćena bijesom, grubošću, opscenim ponašanjem, dubokom depresijom i prijetnjama suicidom.

Dijete je opisano kao neko ko se promijenio do neprepoznatljivosti, preobrazio u nekog ko krši sva porodična pravila i kao „stvorenje koje je ličilo na vampira“. Kao krivce za ovu promjenu autorka teksta najprije je okrivila umjetnost anima i kospleja koje je u istoj rečenici dovela u vezu sa kršenjem rodni stereotipa i prelazanjem granice „između pedofilije i seksa“. Zatim je okrivila školski program za tinejdžere koji je njeno dijete pohađalo u svojoj školi, a koji je pružao informacije o seksualnosti, reproduktivnom zdravlju, raznolikosti i tako dalje.

Na listi krivaca autorke teksta našle su se i nebinarne osobe koje je njeno dijete upoznalo uživo ali i na internetu. Društvene mreže su predstavljene u ovom tekstu kao mjesto na kome transrodne osobe vode „fetišističke seksualne razgovore“, šalju jedne drugima erotski sadržaj sa „elementima incesta i pedofilije“ i savjetuju mlađu djecu kako da „svoje golišave fotografije prodaju muškarcima“.

Autorka tvrdi da je nakon konsultacija sa sedam stručnjaka za mentalno zdravlje i savladavanja brojne literature uspjela da nakon godinu i po dana „suzbije rodnu disforiju“ kod svog deteta.

U ovom opširnom tekstu od 1477 riječi autorka je navela i literaturu koju je koristila kao i brojne taktike koje je sprovodila kako bi dijete odustalo od toga da je transrodno. **Namjera ovog teksta je zapravo da se transrodnost predstavi kao savremeni trend kome djeca lako podliježu pod uticajem vršnjaka ili čak nekih školskih programa koji se bave pitanjima roda i seksualnosti. Pored toga cilj teksta je i da se transrodnost dovede u direktnu vezu sa nizom društveno neprihvatljivih ponašanja i zakonom zabranjenih aktivnosti koje se promovišu i sprovode putem društvenih mreža.**

Drugi tekst sa izrazito negativnim odnosom prema transrodnim osobama i uopšte fenomenu transrodnosti objavljen je na portalu IN4S 19. maja pod naslovom *Polnost i plodnost su tema, a ne seksualnost, Marija Stajić, u „Srpskom sv(ij)etu“*. Ovaj tekst predstavlja opis i dio transkripta emisije u kojoj gošća Marija Stajić govori ispred organizacije Koalicija za prirodnu porodicu čiji je cilj osvještavanje javnosti povodom predloga Zakona o rodnoj ravnopravnosti i izmjena Zakona o diskriminaciji. Marija Stajić kritikuje predloge ovih zakona i smatra da uvođenje pojma roda dovodi do različitih konfuzija pri čemu navodi sledeći primjer:

„Bio je jedan čovek u Americi koji je bio muškarac, pa je postao žena, i sada je postao zmaj. On se sada zove Lejdi Dragon, i potrošio je 75 000 dolara na operacije, da bi uklonio nosnu hrskavicu, isturpijao zube, stavio implante da bi dobio rogove i istetovirao se kao da ima krljušt. Vidite, imate ljekara koji je spreman da u etapama zaradi i do 75 000 dolara, samo da bi zadovoljio nečije potrebe za tim dubokim iskustvom i doživljajem sebe. Očigledno ima dosta zbunjenih ljudi, i to naročito u adolescenciji“.

Odmah nakon ovog citata u tekstu sledi objašnjenje stava Marije Stajić o transrodnosti:

„Transrodnost, kako kaže naša gošća, je problem trenda, u koji vrlo često roditelji guraju svoju djecu, po uzoru na Anđelinu Džoli i Šarliz Teron. Dalji problemi, kako pokazuju primjeri iz svijeta se tiču pedofilije i incesta, koji se već polako legalizuju na pojedinačnim slučajevima, koji mogu biti iskorišteni u budućnosti kao pravilo.“

Dakle, kao i u prethodno navedenom tekstu sa portala IN4S i ovde se transrodnost dovodi u vezu sa zbunjenošću u adolescenciji, savremenim trendom ali i sa pedofilijom i incestom.

Treći tekst sa izrazito negativnim odnosom prema transrodnosti objavljen je 8. decembra na portalu IN4S pod naslovom *Promocija pedofilije na Zapadu kao marker „civilizovane zajednice“*. **U ovom tekstu se transrodnost po treći put u 2021. godini na ovom portalu dovodi u vezu sa pedofilijom o čemu svedoči sledeći pasus ovog teksta:**

Mnogo je izjava koje dokazuju da iza legalizacije pedofilije stoje ljudi sa seksualnim perverzijama. Nedavno je transrodna Alin Voker, docentkinja sociologije i krivičnog pravosuđa na američkom univerzitetu Old Dominion, otvoreno pozvala na legalizaciju pedofilije i njeno prevođenje u kategoriju seksualne orijentacije. Umesto reči „pedofili“, nekadašnje žensko stvorenje pozvalo je na upotrebu termina „oni koje privlače maloljetnici“. Transrodna osoba je zahtijevala da se „bude popustljiv“ prema željama pedofila i da „uzmu u obzir njihova prava“.

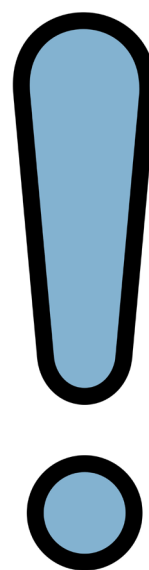
Čvrti tekst na portalu In4S u kome je transrodnost predstavljena negativno objavljen je 21. januara pod naslovom *„Bajden je izbrisao žene“: Novi američki predsjednik već „zaratio“ sa feministkinjama*. U tekstu se prenose stavovi feminističke organizacije koja širi transfobične narative i koja se zalaže za ukidanje zakona koji olakšavaju život transrodnim osobama. **Unapređenje prava transrodnih osoba u ovom tekstu je prikazano kao ugrožavanje ženskih prava, ugrožavanje ženskog sporta, ugrožavanje žena žrtava nasilja i uopšte ugrožavanja bilo kog prostora koji je namijenjen ženama.** Kao opasnost se predstavljaju i školski programi u okviru kojih se govori o rodnom identitetu:

„Time će biti uvedena politika koja prijete studentima kaznama ili optužbama za seksualno nasilje ukoliko u govoru koriste polno određene zamjenice. To će ohrabriti i one koji podstiču radikalne promjene u nastavnom programu na časovima ljudskog rasta i razvoja. Oni su nekada korišćeni za edukaciju mladih o njihovim tijelima, pubertetu, seksu, polno prenosivim bolestima, trudnoći, a sada su pretvoreni u promociju kvazi-religioznih vjerovanja u rodno zasnovanu dušu koja nečiji biološki pol čini nevažnim“, navode iz ove feminističke organizacije.

Peti tekst koji na portalu In4S transrodnost prikazuje u negativnom svijetlu objavljen je 11. marta pod naslovom *Samopovrjeđivanje LGBT osobe i izmišljeni medijski KRST: Kome je u interesu targetiranje Crkve i vjernika?* Tekst se bavi osudom pojedinih medija i aktivističkog sektora koje intervjuisani politički analitičar Igor Damjanović optužuje da su slučaj samopovrjeđivanja koji je učinila transrodna osoba u Crnoj Gori pokušali da iskoriste u svoju korist, a na štetu Srpske pravoslavne crkve:

„Ambasade i koncern Vijesti zloupotrebom ovog slučaja željeli su da u javnosti vjernike pravoslavne crkve predstave kao monstume, a tzv. NVO sektor pokušao je da pred svojim donatorima opravda dodijeljene grantove i posredno im sugeriše da bi valjalo da im se donacije povećaju, jer djeluju u društvu vjerskih fanatika i monstruma.“

Ovim tekstom se osim fenomena transrodnosti u negativan kontekst dovode i aktivističke organizacije koje se bore za prava transrodnih osoba i LGBTIQ zajednice u Crnoj Gori.

Rubrike u kojima su objavljeni tekstovi

Rubrike u kojima su se objavljeni tekstovi pojavljivali su Infos, Globus, Život, Mozaik, Svijet, Društvo, Vijesti, Muzika, film i TV, Hronika, Kultura, Crna Gora, Sport, Raport, Sci-tech, Film, Kolumna, Aktuelno, Stav, Moda, Studentski korak, Ruski pogled, Zujanje, Objektiv, Korona virus, Periskop, Zanimljivosti i Pogled.

Najveći broj tekstova (74) objavljen je u rubrici Društvo, a nakon nje slijedi rubrika Vijesti sa 14 objava, a zatim i rubrika Sport sa 10 objava. U rubrici Kolumna objavljeno je 9 tekstova, a u rubrici Kultura 6 tekstova. U preostalim rubrikama objavljen je jedan do dva teksta. Međutim, kada se saberu tekstovi iz različito nazvanih rubrika u okviru kojih se obrađuju teme iz domena popularne kulture i zabave dolazi se do podatka o 24 teksta iz ovog domena.

Na osnovu prikupljenih podataka jasno je da se tema transrodnosti najčešće pojavljuje u rubrici Društvo u okviru koje se u najvećoj mjeri objavljuju vijesti i izvještaji vezani za aktivističke projekte i aktuelna dešavanja koja se tiču transrodnih osoba. Takvi tekstovi predstavljaju saopštenja i intervjue koje daju predstavnici nevladinih organizacija, a uobičajeno je da ih u istom obliku prenose više različitih medija. Međutim, to se uglavnom odnosi na onlajn portale prije nego na štampane medije.

Na primjer, vijest o tome da je Asocijacija Spektra uputila zahtjev za izmjenu Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva pravde prenijelo je 6 portala. Intervju koji je PR centar uradio sa izvršnim direktorom Asocijacije Spektra Jovanom Ulićevićem, povodom problema nestašice hormonske terapije za transrodne osobe prenijelo je 8 onlajn medija. Izvještaj sa treninga za nastavni i upravni kadar srednjih škola o prevenciji nasilja nad LGBTI osobama prenijelo je takođe 5 onlajn medija. Intervju sa Jovanom Ulićevićem povodom Međunarodnog dana vidljivosti trans osoba prenijelo je 5 onlajn medija. Saopštenje Organizacionog odbora Montenegro Prajda koje sadrži zahtjeve i poziv na prajd prenijelo je 8 onlajn medija. Izvještaj sa okruglog stola „Pravo na samoodređenje“, koji je Asocijacija Spektra organizovala u partnerstvu sa Kvir Montenegrom, uz podršku Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava i Ambasade

Kraljevine Nizozemske u Srbiji i u Crnoj Gori, prenijelo je 7 onlajn medija. Vijest o informativnoj kampanji „Moje je pravo da radim“ koju je pokrenula Asocijacija Spektra sa ciljem podizanja svijesti među poslodavcima/kama a kako bi se doprinjelo poštovanju radničkih prava i rješavanju problema diskriminacije sa kojom se trans zajednica suočava pri zapošljavanju, prenijelo je 6 portala i jedan štampani medij. Ono što je karakteristično za sve osim poslednjeg teksta jeste da se mogu uvrstiti u duže tekstove obima od 500 do 1000 riječi.

U poređenju sa prošlogodišnjim istraživanjem podaci vezani za procentualni udio i žanrovski karakter tekstova objavljenih u rubrici Društvo praktično se poklapaju. Slične rezultate pokazala je i analiza medijskog sadržaja za 2019. godinu.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju slabu zastupljenost vijesti iz regiona budući da se u ovoj rubrici i uopšte među vijestima koje se bave temama iz regiona našlo samo 2 teksta. Jedan tekst je objavljen na Dan sjećanja na žrtve transfobije na portalu Vijesti i posvećen je sjećanju na život Vjerana Miladinovića Merlinke prve javno autovane trans osobe u Srbiji i regionu, dok je drugi tekst objavljen na istom portalu bavi problemom nestašice lijekova za podizanje nivoa estrogena koja je prisutna u cijelom regionu.

Bez obzira na to u kojoj su se rubrici nalaze od ukupnog broja objavljenih tekstova 57% se bavi domaćim temama, a 42% temama iz svijeta.

Prva grupa vijesti iz svijeta obuhvata tekstove koji se bave političkim temama, zakonskim rješenjima i transrodnim osobama iz svijeta politike. Od ukupno 17 tekstova iz ove grupe najveći broj odnosno 10 tekstova ima za temu zakonska rješenja koja se tiču transrodnih osoba. Mediji su izvještavali o liberalizaciji uslova za promjenu kategorije pola u dokumentima građana u Švajcarskoj, a čak 4 portala je prenijelo vijest o tome da su Sjedinjene Američke Države izdale prvi pasoš koji sadrži kategoriju X za sve koji ne žele da se izjasne u okviru jedne od dvije binarne rodne kategorije. Tekst sa izuzetno afirmativnim izjavama odnosi se na vijest o novom državnom sistemu identifikacije za nebinarne osobe u Argentini. Ovaj tekst koji je objavljen na portalu Vijesti pod naslovom Argentina i rodni identitet: Uvode se lične karte za nebinarne ljude, sadrži izjave argentinskog predsjednika Alberta Fernandez koji je o ovoj temi govorio na izuzetno pozitivan način. Dva teksta (na portalima In4S i gradski.me) su posvećena

izboru prve transrodne ministarke u Švedskoj, a jedan tekst (na portalu Vijesti) posvećen je izboru Rejčel Levin za prvu transrodnu admiralku u SAD. U ovoj grupi vijesti iz svijeta nalazi se i tekst sa portala In4S koji se bavi kritikom odluke o rodnoj ravnopravnosti koju je u korist trans osoba donio američki predsjednik Džozef Bajden prvog dana stupanja na dužnost. O ovoj vijesti u okviru koje se prenose stavovi feminističke organizacije koja širi transfobične narative je već bilo riječi u prethodnm odeljku ove analize. Dva teksta sadrže negativne izjave o transrodnim osobama koje je izrekao Miloš Zeman predsjednik Češke. Portal gradski.me je obavio tekst u kome ovaj političar komentariše tranfobični zakon donet u Mađarskoj i ističe: „*Transrodne osobe su odvratne i svako ko se podvrgne operaciji promjene pola vrši zlocin samopovrijeđivanja*“. Drugi tekst je objavio portal Vijesti i on se bavi predajom mandata predsjednika Miloša Zemana ali se podsjeća i na izjavu ovog političara o tome da smatra da su „transrodne osobe odvratne“. **Prenošenje ovakvih izjava političara bez bilo kakvog kritičkog osvrt na ono što je izrečeno predstavlja puko širenje negativnih narativa o transrodnosti i doprinosi širenju transfobije u društvu.**

Uporedna analiza pokazala je da je u ovoj grupi tekstova 2021. objavljeno 10 tekstova više nego 2020. godine.

Druga grupa vijesti iz svijeta obuhvata tekstove koji se bave transrodnim osobama iz svijeta sporta. Portali su objavili ukupno 7 tekstova iz ove rubrike, dok su štampani mediji objavili 3 teksta. Najviše je pisano o Lorel Hubard dizačici tegova sa Novog Zelanda. Ona je prva javno autovana trans žena koja je učestvovala na Olimpijskim igrama u ženskoj kategoriji. O njoj je objavljeno ukupno 5 tekstova na portalima i 1 tekst u dnevnim novinama Dan. Iako tekstovi na portalima nisu pisani u senzacionalističkom maniru, oni sadrže nekorektne formulacije poput one iznijete u tekstu koji je objavio portal RTCG a koja glasi „Hubard se takmičila kao muškarac do prije osam godina,“. Pored toga na portalu Vijesti oba teksta o ovoj sportistkinji posvećuju previše prostora izjavama kritičara koji smatraju da se učešćem trans žena u sportu nanosi šteta ženama i koji se zalažu za ukidanje prava trans ženama da se takmiče u ženskim disciplinama. Tekst koji je 21. juna na portalu Vijesti objavljen pod naslovom *Loren Hubard - prva transrodna žena koja će nastupati na Olimpijadi*, sadrži i tri podnaslova od kojih dva glase: „Kontroverzan izbor“ i „Ranije kontroverze“.

U okviru ovih odeljaka prenose se izjave kritičara a piše se i o „bijesu među stanovništvom“ koji je njena pojava na takmičenjima izazivala ranijih godina.

Tekst objavljen 13. maja u dnevnim novinama Dan sadrži nekorektan naslov koji glasi: *Dizač(ica) tegova* dok se u samom tekstu navodi ime koje je ovoj sportistkinji dodijeljeno po rođenju, a ističe se i to da je „promijenila pol“.

Na sličan način je rubrici sport izvještavano je i američkoj transrodnoj plivačici Liji Tomas o kojoj su Vijesti objavile nekorektan tekst pod dva različita i takođe nekorektna naslova u onlajn i u štampanom izdanju. Tekst se fokusira na kritike koje je uputila zvaničnica Američke plivačke federacije Sintija Milen i koja je ujedno podnijela i ostavku nakon što je Lija Tomas dobila dozvolu da se takmiči u ženskoj konkurenciji na univerzitetskom šampionatu SAD. Ovakvo izvještavanje o ovoj osjetljivoj temi može doprinijeti samo negativnim reakcijama javnosti budući da ovi tekstovi sadrže veliki broj netačnih ili neprovjerenih informacija koje upućuju na te navodne prednosti koje trans žene imaju u sportu nad cis ženama. U transfobičnim društvima ovakvi tekstovi intenziviraju netrpeljivost građanstva prema transrodnim osobama i samim tim doprinose širenju i opravdavanju transfobije.

Treća osoba iz svijeta sporta o kojoj je pisano je indonežanski odbojkaš Aprilio Manganang koji se godinama takmičio u ženskoj kategoriji budući da mu je po rođenju dodijeljen ženski pol. Aprilio je tek nakon pristupanja vojsci saznao da je zapravo intepolna osoba i da je rođen sa hipospadijom. Vijest o ovom sportisti prenijele su dnevne novine Dan u kojima se nigdje ne pominje da je riječ o interpolnom muškarcu već se ističe da nije u pitanju transrodna osoba nego je kako se navodi „muškarac od rođenja“. U tekstu se ne navodi da Aprilio nije znao za to da ima hipospadiju niti da mu je dodijeljen ženski pol po rođenju već se ističe da je riječ o velikoj prevari:

Bivša reprezentativka Indonezije u odbojci, Aprilija Manganang, godinu dana poslije povlacenja objavila je da je zapravo, muškarac. Ova velika sportska prevara ne bi ni izašla na vidjelo da se Manganang nije prijavila za indonezijsku vojsku gdje se sve otkrilo. Svi urološki i hormonalni testovi na prijemnom pregledu potvrdili su da je Aprilija ustvari muškarac.

Optužbe za prevaru radi sticanja sopstvene koristi su česte kada je riječ o trans ženama ili interpolnim osobama u sportu. To što u ovom tekstu nije ni

naznačeno da je riječ o interpolnoj osobi niti je objašnjeno šta je zapravo interpolnost, doprinosi negativnom prihvatanju TIRV zajednice među opštom populacijom koja pripadnike i pripadnice ove zajednice vidi kao prevarante ili uljeze.

Treću grupu vijesti iz svijeta čine tekstovi koji se bave temama iz oblasti umjetnosti, kulture, mode i zabave, ali i transrodnim osobama koje dolaze iz tih svijetova. U ovoj grupi ima 15 tekstova od kojih se 5 bave vijestima iz svijeta mode, 4 teksta se bave filmovima i serijama u kojima se pojavljuju trans i rodno nebinarni likovi, 2 teksta su posvećena transrodnoj pobjednici na takmičenju ljepote u Nevadi, jedan je posvećen preminuloj trans muzičarki Sofi, jedan Evroviziji, jedan fenomenu drega i jedan neprovjerenim informacijama o preljubi koju je poznati reper Kanje Vest učinio sa trans pjevačicom Amandom Lepor.

U većini ovih tekstova nije prisutan senzacionalizam i neadekvatna terminologija za razliku od tekstova iz ove grupe koji su objavljeni 2020. godine kada je više od polovine tekstova sadržalo nekorektnu terminologiju, nekorektan naslov ili oba.

U tom smislu u 2021. godini izuzetak čini tekst objavljen 8. januara na portalu Standard pod naslovom Kanje Vest i prije tri godine dovođen u vezu s transrodnom osobom u kome se na senzacionalistički način i uz upotrebu nepoštujuce terminologije govori o transrodnoj osobi:

„Amanda Lepor (53) rođena je kao muškarac, a oduvek se osjećala kao žena zarobljena u muškom tijelu, zbog čega je rano počela da koristi hormonsku terapiju, a kasnije se podvrgla i operaciji.“

U četvrtu grupu tekstova koji se ne bave domaćim kontekstom spadaju tri teksta. Dva teksta o kojima je u okviru ove analize već bilo riječi objavljena su na portalu In4S i oba na izrazito negativan način adresiraju temu transrodnosti, a zapravo predstavljaju prevode tekstova sa inostranih sajtova. Tekst u kome se transrodnost povezuje sa pedofilijom objavljen je pod naslovom *Promocija pedofilije na Zapadu kao marker „civilizovane zajednice“* i zapravo je prevod teksta sa sajta <https://russtrat.ru>. Drugi tekst sa naslovom *Kako sam spasila svoju ćerku od njenih transgenderskih fantazija* preveden je sa sajta <https://www.christianpost.com> i takođe povezuje transrodnost sa pedofilijom ali i sa nizom drugih društveno neprihvatljivih ponašanja. Treći tekst iz ove grupe objavljen je na portalu Vijesti pod senzacionalističkim naslovom *Koronavirus i prostitucija u Italiji: „Hoću da dođem kod tebe da me zaraziš“* i povezuje transrodne osobe i seksualni rad. U ovom tekstu se prenosi izjava trans žene koja je identifikovana kao „transseksualac“, a pominju se i „transseksualne osobe koje pružaju seksualne usluge“, i to bez ikakvog kritičkog osvrtu čime doprinosi širenju stereotipa o trans ženama.

Posmatrani podaci pokazuju da od 59 tekstova koja se bave stranim temama, 16 tekstova obrađuje ili dotiče temu transrodnosti na neadekvatan način tako što sadrži nekorektan naslov, zastarjelu terminologiju ili pak izrazito negativan ton prema fenomenu transrodnosti. Većinu (51) ovih tekstova objavili su onlajn mediji. Štampani mediji objavili su samo 8 tekstova koja se ne bave lokalnim kontekstom.

Novinarski žanrovi koji su korišćeni prilikom izvještavanja

Najčešće forme novinarskog izražavanja koje su korišćene u analiziranim tekstovima jesu vijest, izvještaj, intervju i mješavina navedenih formi odnosno hibridni žanrovi karakteristični za onlajn portale kao nove medije. Pod hibridnim žanrom u ovom slučaju podrazumijeva se prošireni izvještaj s elementima intervjua.

U štampanim medijima najčešći žanr jeste vijest (6 tekstova), zatim slijede izvještaj i recenzija sa po 3 teksta, mješavina izvještaja i intervjua (2), jedan intervju i jedan komentar.

U onlajn medijima najčešće korišćeni žanrovi su vijest (50 tekstova), a zatim slijede izvještaj (25 tekstova) i tekstovi pisani hibridnim žanrom (24 teksta).

Domaće teme koje su objavljene u formi vijesti obuhvataju otvaranje prijave za članstvo u Organizacionom odboru Montenegro prajda, najavu predstave u kojoj je jedan od likova transrodna osoba i vijest vezana za lažnu prijavu nasilja nad transrodnom osobom.

Kada je riječ o temama koji se ne odnose na lokalni kontekst analiza pokazuje da je od ukupnog broja tih tekstova 80% objavljeno u formi vijesti.

Teme izvještaja i proširenih izvještaja s elementima intervjua vezane su za aktivistička dešavanja poput saopštenja Organizacionog odbora Montenegro Prajda, okruglog stola „Pravo na samoodređenje“ koji je Asocijacija Spektra organizovala u partnerstvu sa Kvir Montenegrom, obraćanja Jovana Ulićevića povodom Dana vidljivosti transrodnih osoba, informativne kampanje „Moje je pravo da radim“ koju je pokrenula Asocijacija Spektra, zahtjeva za izmjenu Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva pravde koji je uputila Asocijacija Spektra nadležnoj instituciji i treningu za nastavni i upravni kadar srednjih škola o prevenciji nasilja nad LGBTI osobama. **Ono što je karakteristično za tekstove objavljene u ove dvije forme izvještavanja jesu korektni naslovi, upotreba odgovarajuće terminologije i odsustvo senzacionalizma.**

Novinarski žanr koji je 2021. godine izuzetno slabo zastupljen jeste intervju jer je tokom ove godine objavljen samo jedan tekst pisan u ovom novinarskom žanru a riječ je o tekstu sa portala FOS media koji je objavljen pod naslovom *Životni put Vuka Adžica: Transrodan sam i tradicionalan*.

Ukoliko se uzme u obzir da je tokom 2019. godine na 6 posmatranih onlajn medija objavljeno 24 intervjua sa 5 transrodnih osoba, da je tokom 2020. godine na 7 štampanih i 14 onlajn medija objavljeno 3 intervjua ali samo sa jednom transrodnom osobom, te da je 2021. objavljen samo jedan intervju i to sa osobom sa koja je intervjuisana i 2020. godine, jasno je da je došlo do značajnog pada interesovanja medija za ovaj žanr izvještavanja.

Kao i u prošlogodišnjem intervjuu i ovdje se akcenat stavlja na borbu sa sopstvenim rodnom identitetom, odnos sa prijateljima i porodicom i pretrpljeno nasilje o kome su u slučaju Vuka Adžića mediji pisali tokom 2019. godine. O tom konkretnom slučaju prebijanja koje je doživio Vuk govori i u ovom tekstu u kome se takođe navodi i to da je nakon preživljenog nasilja Vuk zadržan na psihijatriji zbog potencijalnog samoubistva. Isticanje psihičkog stanja transrodnih osoba i tema suicida uobičajeni su prilikom razgovora koji novinari i novinarke vode sa transrodnim osobama.

Razgovor na tu temu sam po sebi ne predstavlja negativnu praksu izvještavanja, međutim stalno ponavljanje i eksploatacija ove teme u okviru svakog intervjua može se okarakterisati kao senzacionalizam i zloupotreba dobre volje sagovornica i sagovornika da sa javnošću podijele svoju ličnu priču. Takođe, time se transrodne osobe dodatno patologizuju i reprezentuju kao psihički nestabilne i fragilne.

Novinarski žanr za koji su karakteristični dugi i izuzetno dugi tekstovi jeste reportaža. Tokom 2021. godine objavljeno je 12 reportaža u onlajn medijima od kojih se 9 bavi dešavanjima, temama i ljudima iz svijeta, dok se tri teksta fokusiraju na trans osobe i teme iz regiona. Osim dvije negativne reportaže svi ostali tekstovi su izvještavali u neutralnom ili pozitivnom tonu o temi transrodnosti. Portal Vijesti objavio je 9 tekstova pisanih u ovom žanru dok su portali In4S, Analitika i CdM objavili po jedan tekst. Reportaže koje se bave temama i ljudima iz regiona obuhvatile su priču o trans osobi iz Srbije u tekstu Ko je bila prva trans osoba u javnosti Balkana, zatim priču o foto monografiji Trans Balkan u tekstu pod naslovom Foto monografija: 105 portreta, ljudskih priča i sudbina trans osoba sa Balkana i tekst o nestašici hormonske terapije za trans žene u regionu pod naslovom Zbog čega se lijekovi za podizanje nivoa estrogena ne izdaju na recept. Sva tri teksta objavio je portal Vijesti.

Od tekstova sa pozitivnim odnosom prema temi transrodnosti a koji se bave dešavanjima i ljudima iz svijeta treba izdvojiti svakako tekst koji je portal Vijesti objavio pod naslovom Zašto je zastava duginih boja baš tih boja. U ovom tekstu se može naći odeljak o transrodnoj zastavi, ali i o rodno nebinarnoj, rodno fluidnoj i interpolnoj zastavi. U ovim odeljcima objašnjeno je šta boje na tim zastavama označavaju, ko je osoba koja je kreirala zastavu i slično.

Analiza naslova

Naslovi su važan element novinskog članka, a posebno kad je riječ o onlajn medijima, jer se čitalaštvo najprije susrijeće samo s naslovom, a zatim odlučuje da li će otvoriti link i pročitati dati tekst.

U slučaju štampanih medija naslovi koji se smatraju izuzetno važnim za to izdanje štampaju se i na naslovnoj stranici da bi bili što vidljiviji. Jedan od zadataka naslova jeste da privuče pažnju publike, međutim, osim tog zadatka naslov mora da ispuni i informativnu funkciju odnosno mora da pruži inicijalne podatke o sadržaju vijesti. Onlajn mediji često zanemaruju informativnu funkciju naslova i fokusiraju se samo na privlačenje pažnje čitalaštva, a sve radi što veće posjećenosti sajta.

U okviru naslova se često u zagradu stavlja obavještenje o priloženim fotografijama (FOTO) ili video materijalu (VIDEO), kako bi se čitalaštvo dodatno zainteresovalo za datu vijest. Situacija je slična i kada su u pitanju štampani mediji koji se trude da uz pomoć privlačnih naslova i najavu fotografija koje idu uz tekst prodaju što veći tiraž.

Analizom posmatranih onlajn i štampanih medija u 2021. godini utvrđeno je da se od 140 naslova 11 može okarakterisati kao nekorektno, te je njihov udio 8% u ukupnom broju naslova.

Ovaj podatak ukazuje na to da je uglavnom vodećo računa o etičnosti izvještavanja kada su naslovi u pitanju te da je u odnosu na prošlu godinu malo smanjen broj nekorektnih i senzacionalističkih naslova budući da ih je u 2020. godini bilo 12% od ukupnog broja.

Svi nekorektni naslovi odnose se na vijesti iz Evrope i svijeta što ukazuje na to da se mediji u manjoj mjeri trude da koriste adekvatnu terminologiju, poštujući jezik i odgovarajuće rodne odrednice kada izvještavaju o transrodnim osobama koje su dio svijeta poznatih ličnosti.

Na primjer, u dnevnim novinama Dan čak dva teksta iz rubrike sport imaju nekorektno naslove:

Odbojkašica a muškarac (Dan, objavljeno 27. marta)

Dizač(ica) tegova (Dan, objavljeno 13. maja)

Na sličan način je izvještavano i o transrodnoj plivačici te su portal Vijesti i štampano izdanje ND Vijesti prenele istu vijest pod dva različita ali nekorektna naslova:

„Nije pravedno, ona je djevojka u tijelu muškarca“ (Vijesti, objavljeno 25. decembra)

Plivačka drama zbog transrodne osobe (ND Vijesti, objavljeno 26. decembra)

Sva četiri naslova se mogu okarakterisati kao senzacionalistički naslovi budući da je u prva tri navedena naslova namjerno izvršeno miješanje rodnih odrednica kako bi se čitalaštvo zainteresovalo i potražilo odgovor na pitanje kako to neko može biti „odbojkašica a muškarac“ ili kakvu nepravdu je učinila „djevojka u tijelu muškarca“. Četvrti naslov samom upotrebom riječi „drama“ poziva čitalaštvo da u tekstu potraži sve detalje te drame koju je kako naslov najavljuje uzrokovala transrodna osoba. Pored senzacionalizma zamjerka koja se može staviti na prva tri naslova je da na neprihvatljiv način opisuju transrodne i u slučaju prvog naslova interpolne osobe, odnosno nameću im rodne odrednice sa kojim se te osobe ne identifikuju a sve u cilju postizanja efekta šoka kod čitalaštva.

U primjere loše prakse izvještavanja svakako spadaju i dva naslova koji su već pomenuti u prethodnom tekstu ovog istraživanja a riječ je o tekstovima koji predstavljaju prevode sa inostranih portala. Oba teksta objavljena su pod senzacionalističkim i nekorektnim naslovima na portalu In4S u decembru:

Promocija pedofilije na Zapadu kao marker „civilizovane zajednice“ (In4S, objavljeno 8. decembra)

Kako sam spasla svoju ćerku od njenih transgenderskih fantazija (In4S, objavljeno 20. decembra)

Prvi naslov privlači pažnju čitalaštva prije svega zbog riječi – pedofilija koja se na senzacionalistički način dovodi u vezu sa sintagmom – civilizovana zajednica stavljenom pod navodnike u drugom dijelu naslova.

Ovako formulisan naslov ima za cilj da Zapad predstavi kao mjesto na kome je sve moguće i dozvoljeno pa i promocija pedofilije, ali i da se takve aktivnosti smatraju odlikom Zapadne civilizacije na koju se ovdje na ironičan način referira

korišćenjem navodnika. Osporavanje Zapadnih društvenih vrijednosti koje podrazumijevaju prihvatanje rodnih i seksualnih manjina i uvođenje jednakih prava za te manjine, nije rijedak slučaj u medijskim tekstovima koji imaju za cilj širenje homofobije i transfobije. Komentari koje čitalaštvo ostavlja na tekstove o LGBT zajednici često sadrže konstatacije kako je borba za prava LGBT osoba nešto što našem društvu nije svojstveno jer mi gajimo tradicionalne vrijednosti, dok nam Zapad nameće nešto što ne želimo i nešto što će naše vrijednosti uništiti.

Zbog toga se opravdano može tvrditi da ovakvi naslovi i ovakvi tekstovi imaju za cilj zastrašivanje građanstva vrijednostima koje dolaze sa Zapada a koje podrazumijevaju pružanje podrške LGBTIQ osobama, čime se zapravo inicira i širi transfobija i homofobija u domaćem kontekstu.

U drugom naslovu transrodnost je predstavljena riječju „fantazija“ koja je ovdje upotrebljena u negativnom kontekstu u značenju nekog nerealnog zanosa, bulažnjenja ili mladalačkih lutanja koje je roditelj dužan da sputa i zaustavi. Iz samog naslova jasno je da je riječ o majci čije dijete je transrodno i koje je ona morala da spašava od „transgenderskih fantazija“. Naslov je senzacionalistički jer upućuje čitalaštvo na dramu koja se dogodila u toj porodici i koja je ispričana u prvom licu od strane majke.

Ovakvi tekstovi i ovakvi naslovi izuzetno su štetni ne samo zbog toga što promovišu transfobiju, već i zbog toga što šire netačne i neprovjerene informacije, promovišu izvore informacija koji propagiraju neetičko i neprofesionalno postupanje prema adolescentima i djeci koja su transrodna, rodno varijantna ili su u procesu preispitivanja svog roda.

Naslov koji sadrži transfobičnu izjavu češkog predsjednika Miloša Zemana se upravo zbog stavljanja te izjave u prvi plan može smatrati senzacionalističkim. Iako nije u pitanju stav novinara/ke ili medija, prenošenje transfobičnih izjava u medijskim tekstovima trebalo bi da bude praćeno kritičkim osvrtom a takvim izjavama svakako nije mjesto u naslovu teksta:

Zeman: Transrodne osobe su odvratne (portal gradski.me, objavljeno 27. juna)

Da bi se izvještavanje moglo okarakterisati kao korektno i profesionalno potrebno je koristiti rodne odrednice koje osoba koristi za sebe, ne mješati različite rodne odrednice kada se govori o jednoj istoj osobi, izbjegavati terminologiju koja nije poštujuća, izbjegavati upotrebu fraza i jezičkih formulacija uz pomoć kojih se transrodnost i transrodne osobe predstavljaju kao čudo ili neobičnost, ali je takođe i od izuzetne važnosti i to da se mediji strogo pridržavaju ovih smjernica prilikom kreiranja naslova.

Ilustracije u tekstovima

Na sličan način kao i naslovi, ilustracije, fotografije ili video materijal koji se nalazi u okviru teksta može prenijeti snažnu medijsku poruku, te je od velikog značaja da se ovaj vid priloga odabira i upotrebljava u skladu sa standardima profesionalnog i korektnog izvještavanja. Na to upućuje i Kodeks novinara/novinarke Crne Gore u načelu 2 i smjernici 2.3, gdje se ukazuje na to da je obaveza novinara i novinarki da ilustracije, fotografije ili tonski materijal stavi u pravilan kontekst i da onemogućuju njihovu zloupotrebu.⁵

U analiziranim tekstovima objavljenim tokom 2021. godine ističe se jedan slučaj korišćenja fotografije koji se može okarakterisati kao senzacionalistički, a u pitanju je tekst o transrodnoj plivačici koji je objavljen 25. decembra na portalu Vijesti pod naslovom: „Nije pravedno, ona je djevojka u tijelu muškarca“. Fotografija koja je objavljena prikazuje kako je plivačica Lija Tomas izgledala nekada i kako izgleda sada. Jedna pored druge

nalaze se dvije fotografije, ona sa lijeve strane prikazuje Liju sa dugom kosom i evidentno je da je to skorašnja fotografija, dok se starija fotografija nalazi sa desne strane i u njenom donjem desnom uglu je istaknut natpis na engleskom jeziku: *Before transition* (to u prevodu znači *prije tranzicije*), koji upućuje na to kako je Lija izgledala prije ulaska u medicinsku tranziciju. Poređenja koja se ilustruju fotografijama naslovljenim sa „nekada i sada“ ili „prije i posle“ su veoma učestala kada je u pitanju izvještavanje o transrodnim osobama.

Priložene fotografije po pravilu prikazuju drastičnu promjenu fizičkog izgleda i načina odijevanja date osobe, odnosno ilustruju dvije stereotipne rodne prezentacije onoga što se u većinskom društvu prepoznaje kao muško i žensko. Čitalaštvu se nude ta dva rodna modela između kojih mogu da naprave jasnu razliku na osnovu garderobe, nakita, frizure, šminke, facijalne maljavosti ili njenog odsustva i/ili drugih tjelesnih pokazatelja koji se stereotipno vezuju za jedan od dva normativno shvaćena roda.

Dakle, ovu praksu karakteriše fokusiranje na tjelesnu promjenu i tjelesne aspekte transrodnosti, umesto fokusa na samoidentifikaciju i ličnu izjavu o sopstvenom rodnom identitetu kao jednim validnim mjerilima identifikacije nečije rodnosti. Time se osim zanemarivanja prava na samoidentifikaciju, insistira na binarnom rodnom normativu i kreiranju stereotipa o tome kako jedna transrodna osoba treba da izgleda i šta se može smatrati prihvatljivom tjelesnom promjenom.

⁵ Kodeks novinara/novinarke Crne Gore, <https://www.osce.org/fom/255576?download=true>, preuzeto 23. 3. 2020.

U još dvije vijesti nalaze se neadekvatne ilustracije. Reč je o fotografijama koje na neprihvatljiv način prikazuju žene koje se bave seksualnim radom. Prvi tekst sa spornim fotografijama objavljen je 6. maja na portalu Vijesti pod naslovom *Koronavirus i prostitucija u Italiji: „Hoću da dođem kod tebe da me zaraziš“*. Jedna od intervjuisanih osoba je trans žena koja se predstavila kao Debi i čije dvije fotografije se nalaze na početku teksta potpisane sa *Foto: Debi/privatna arhiva*. Na obje fotografije ovoj trans ženi je u potpunosti „zamućeno“ lice.

Ovakvom modifikacijom fotografija obezbeđuje se zaštita identiteta osobe i garantuje nemogućnost prepoznavanja, međutim to osobu takođe negira kao ličnost i svodi na objekt. U skladu sa tim, ukoliko osoba ne želi da bude prepoznata bolje je izostaviti ilustraciju iz teksta nego je modifikovati na ovaj način.

U drugoj vijesti fotografija ne upućuju na to da je riječ o transrodnoj osobi, ali su u tekstu između ostalih i trans žene prepoznate kao osobe koje pružaju seksualne usluge. Ova fotografija našla se u onlajn, ali i u štampanom izdanju teksta koji je 5. aprila na portalu Vijesti objavljen pod naslovom *Zašto su prava osoba koje pružaju seksualne usluge upitna: Nisu prepoznate kao ranjiva kategorija*, dok je istog dana u štampanom dnevniku ND Vijesti objavljen pod naslovom *Prava upitna jer nisu ranjiva kategorija*. Fotografija je snimljena na ulici uveče ili noću, a prikazuje osobu koja je naslonjena na metalnu ogradu sa jednom nogom podignutom i savijenom u kolenu. Gornji deo tijela osobe se ne vidi, ali se vidi da nosi izuzetno kratku suknju i kratku kožnu jaknu kao i obuću sa visokim štiklama.

Ova ilustracija je stereotipni prikaz seksualne radnice kakav možemo vidjeti u serijama ili filmovima. Budući da gornji dio tijela, a ni lice nisu prikazani ovakvom fotografijom vrši se objektivizacija i negiranje ličnosti osoba koje se bave seksualnim radom.

U ostatku analiziranih tekstova ne nalaze se ilustracije koje su na bilo koji način problematične. Najčešće su kao ilustracije uz tekstove postavljane fotografije događaja o kojima je izvještavano (sopštenja i konferencije za štampu), kao i fotografije osoba koje su davale izjave za štampu ili intervju.

Autorstvo teksta

Jedan od indikatora postojanja prakse profesionalnog izvještavanja jeste i navođenje imena i prezimena autorke ili autora novinskog članka. Ukoliko je tekst potpisan čitalaštvu se tim potpisom garantuje istinitost i provjerljivost prenijetih informacija. Zbog toga je taj podatak od velikog značaja za kredibilitet samog medija i informacije koju daje.

Ovim istraživanjem utvrđeno je da je 88% tekstova potpisala redakcija ili su navedeni samo inicijali osobe koja je tekst objavila, dok je samo 12% autorskih tekstova odnosno tekstova potpisanih imenom i prezimenom. Od ukupno 17 potpisanih tekstova 9 tekstova objavljeno je u onlajn medijima, a ostalih 8 u štampanim medijima.

Broj potpisanih tekstova je isti kao i prošle godine s tim da je njihov procentualni udio u ukupnom broju tekstova manji za 1% u odnosu na prošlu godinu.

Identično kao i prošle godine od ukupno pet objavljenih tekstova u listu Pobjeda samo jedan nije potpisan. Nedjeljnik Monitor je objavio jedan tekst koji je potpisan. U dnevnom listu ND Vijesti je objavljeno ukupno tri teksta i ni jedan nije potpisan, kao i u listu Dnevne novine koje u objavile samo jedan tekst i to bez potpisa. List Dan od ukupno 7 objavljenih ima samo jedan potpisan tekst. Večernje Novosti objavile su jedan tekst i on je potpisan. Od ukupno 9 potpisanih tekstova u onlajn medijima 4 je objavljeno na Portalu Vijesti i po jedan na portalima AntenaM i Analitika, FOS, CdM i portal gradski.me dok na ostalim portalima nema tekstova koji su potpisani imenom i prezimenom.

Izbor sagovornica i sagovornika

Analiza izbora sagovornica i sagovornika u objavljenim tekstovima pokazala je da se velika većina članaka koji uključuju osobe u svojstvu subjekta oslanja na izjave aktivistkinja i aktivista Asocijacije Spektra, Kvir Montenegro, NVO Juventas i Centra za građansko obrazovanje.

Veliki problem predstavlja to što u medijima nijesu u dovoljnoj mjeri zastupljene izjave predstavnica i predstavnika različitih institucija koje bi mogle dati podršku transrodnoj populaciji i olakšati joj različite segmente života u trenutno izrazito transfobičnom društvu.

To se prije svega odnosi na predstavnice i predstavnike političkih partija koje učestvuju u donošenju zakona vezanih za položaj transrodnih osoba u društvu, zatim na predstavnike i predstavnice državnih institucija poput škola, zdravstvenih ustanova, policije, ustanova kulture i medija.

Izuzetak predstavljaju tri teksta od kojih je jedan objavljen u štampanim dnevnim novinama ND Vijesti kao i na portalu Vijesti, drugi je objavljen na portalu RTCG, dok je treći objavljen na 6 različitih portala.

Tekst u štamapanom i onlajn izdanju Vijesti je objavljen 20. februara pod naslovom *Ujednačiti presude za nasilje nad LGBTIQ* i predstavlja izvještaj sa okruglog stola „Između zakona i prakse: ključne prepreke i izazovi u oblasti zaštite prava LGBTIQ osoba u Crnoj Gori“ koji je organizovao Centar za monitoring i istraživanje (CeMI), a u okviru koga je govorio i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Siniša Bjeković. Osim u ovoj vijesti njegova izjava je prenijeta i u okviru teksta koji je objavio portal RTCG 17. maja pod naslovom *Kalezić: Nema uslova za primjenu Zakona*. Ovaj tekst predstavlja sažetak gostovanja u Jutarnje programu Televizije Crne Gore povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije.

Treći tekst predstavlja izvještaj sa okruglog stola „Pravo na samoodređenje“, koji je Asocijacija Spektra organizovala u partnerstvu sa Kvir Montenegrom, uz podršku Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava i Ambasade Kraljevine Nizozemske u Srbiji i u Crnoj Gori. U okviru ovog izvještaja pored izjava aktivista prenijete su i izjave ostalih učesnika i učesnica okruglog stola među kojima su bili načelnica Direkcije za antidiskriminacione politike Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava prava, Mirjana Vlahović Andrijašević, šefica programske kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici Evgenia Giakoumopoulou i Ilija Vukčević iz Instituta za pravne studije. Ovaj tekst su 29. septembra prenijeli portali FOS media, Analitika, Vijesti, gradski.m i CdM.

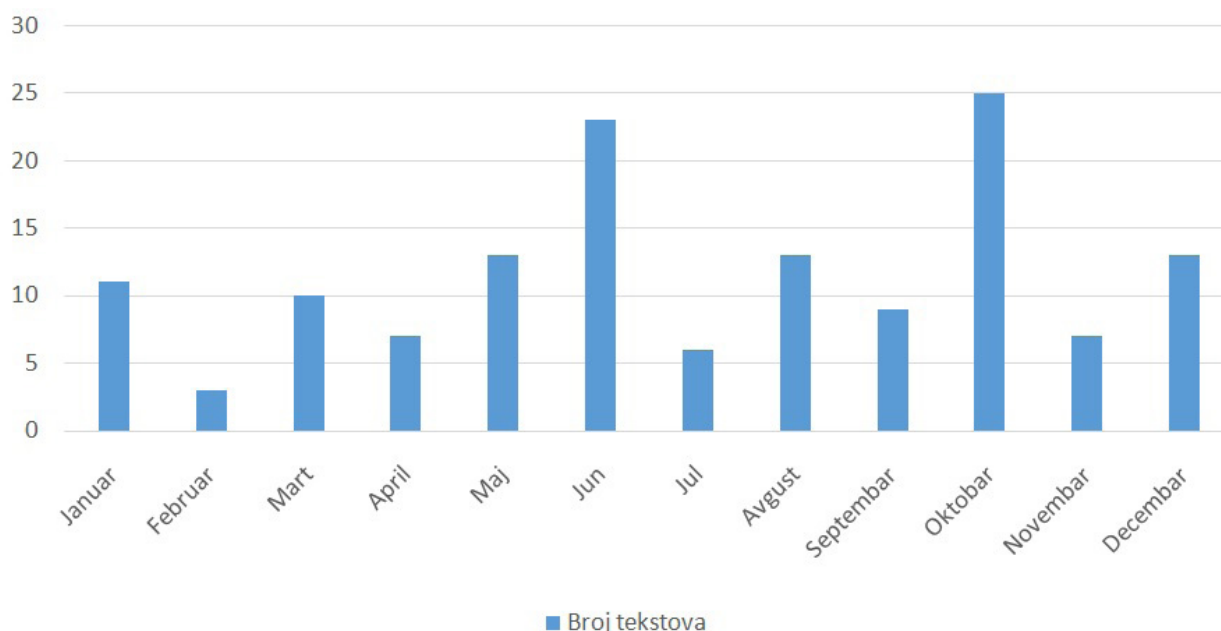
Dinamika objavljivanja tekstova

Kada je riječ o dinamici objavljivanja tekstova vezanih za transrodnu populaciju najveći broj tekstova objavljen je u oktobru – ukupno 25 tekstova. Razlog tome su prije svega Neđelja ponosa i Montenegro Prajd, ali i aktivnosti Asocijacije Spektra. Izvještaj sa pres-konferencije povodom Montenegro Prajda prenijelo je 8 onlajn portala, dok je vijest o održanom prajdu u kojem se pominju transrodne osobe prenio jedan štampani medij. Predstavljanje informativne kampanje „Moje je pravo da radim“ koju je pokrenula Asocijacija Spektra prenijelo je 6 portala i jedan štampani medij. Dakle, od ukupnog broja posmatranih tekstova objavljenih u decembru 36% se bavi temom Neđelje ponosa i Montenegro Prajdom, dok 28% čine tekstovi vezani za aktivnosti Asocijacije Spektra. U oktobru se 4 teksta bavilo temom prvog pasoša sa rodno neutralnom kategorijom koji je izdat jednoj osobi u SAD.

Odmah iza oktobra prema broju tekstova slijedi jun sa 23 teksta. Najveći broj tekstova objavljenih u junu odnosi se na poziv za prijave za članstvo u Organizacionom odboru Montenegro Prajda jer je taj poziv objavilo 6 različitih portala i jedan štampani medij. U junu je pažnju medija privukla i Lorel Hubard kao prva transrodna žena koja nastupa na Olimpijskim igrama u ženskoj kategoriji te je o njenom učešću objavljeno tri teksta. Pored nje u tri teksta pisano je i o popularnom brendu donjeg veša Victoria's Secret koji je predstavio nova lica među kojima je i Valentina Sampaio koja je postala prva transrodna manekenka ove velike kompanije.

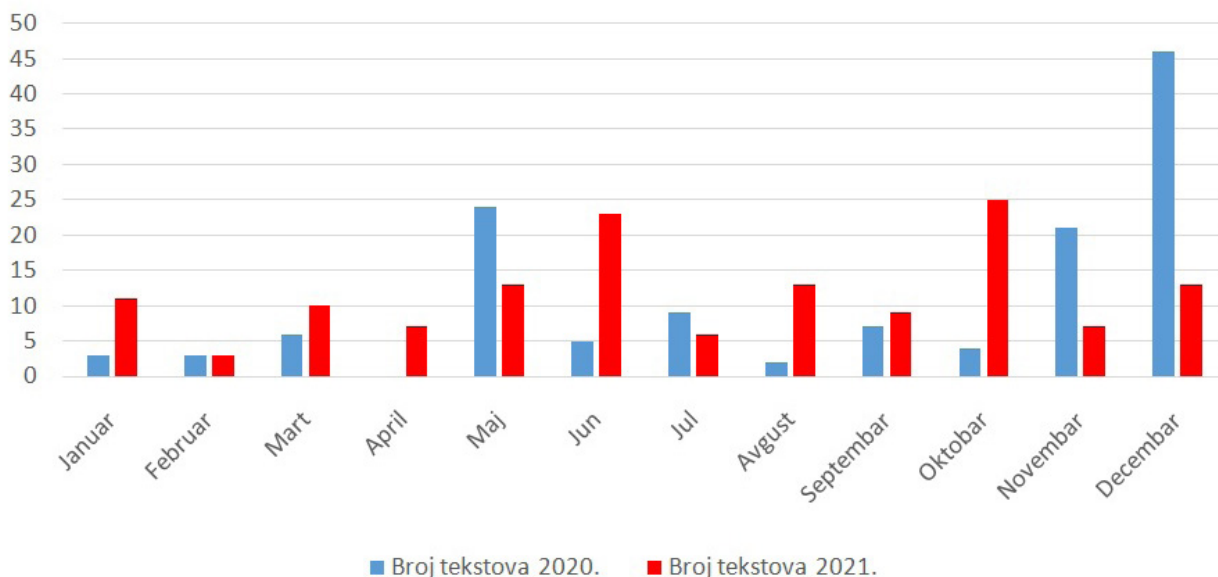
U maju, avgustu i decembru objavljeno je po 13 tekstova u januaru 11, u martu 10, dok se u ostalim mjesecima broj objavljenih tekstova kreće od 3 u februaru kada je objavljen najmanji broj tekstova do 9 u septembru mjesecu.

Ukupan broj objavljenih tekstova po mjesecima

Grafikon 5 – Ukupan broj objavljenih tekstova po mjesecima

Ukoliko se uporede rezultati analize medijskog sadržaja za 2021. godinu sa onim koji su dobijeni za 2020. godinu može se uočiti da je tokom 2021. godine dinamika objavljivanja tekstova ujednačenija bez drastičnih skokova za razliku od 2020. godine kada je u decembru objavljeno čak 43 teksta a u aprilu nije objavljen ni jedan tekst. Tokom 2021. godine najveća odstupanja od ostalih meseci su bila u junu i oktobru kada je objavljeno 23 i 25 tekstova, dok je u februaru objavljeno samo 3 teksta.

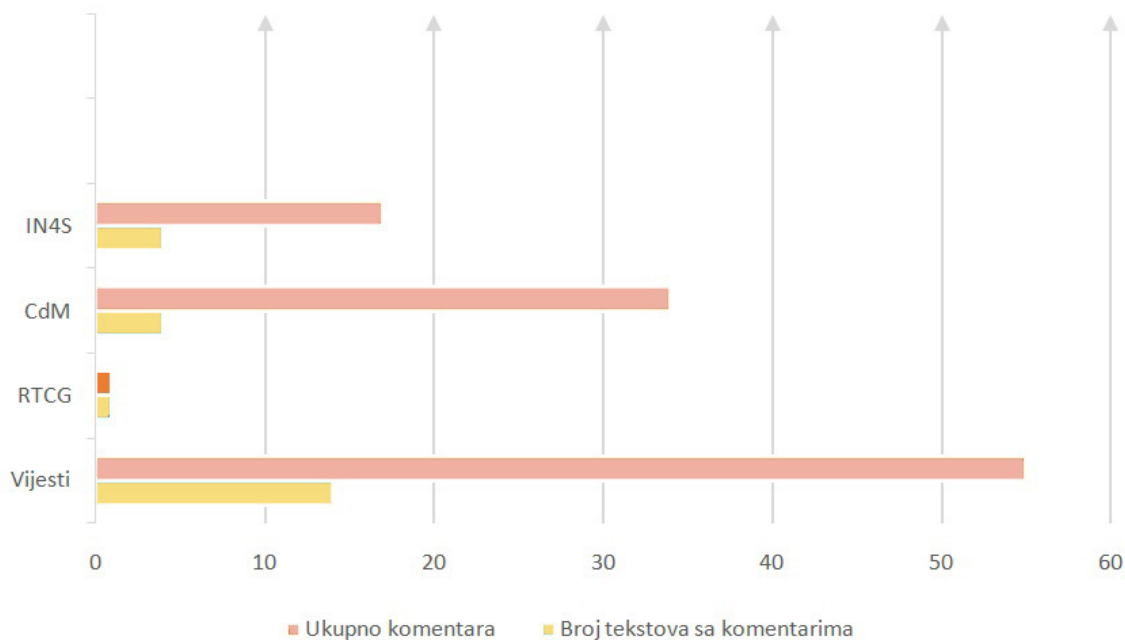

Grafikon 6 – Odnos ukupnog broja objavljenih tekstova po mjesecima u 2020. i 2021. godini

Komentari čitalaštva

Jedna od specifičnosti onlajn medija jeste i interaktivnost koja omogućava publici da putem ostavljanja komentara ne ostane pasivni/a konzument/kinja vijesti, već postane aktivni/a djelatnik/ca koji/a doprinosi daljem oblikovanju objavljenog sadržaja. Od ukupno 10 portala na kojima se nalaze posmatrani tekstovi, samo 4 portala sadrži tekstove sa komentarima. Portal Vijesti ima 14 tekstova sa komentarima, zatim po broju tekstova sa komentarima slijede portali IN4S i CdM koji imaju po 4 teksta sa komentarima, dok portal RTCG ima samo 1 tekst sa komentarima.

Analizirani tekstovi u prosjeku sadrže izuzetno mali broj komentara. Od ukupno 23 teksta sa komentarima, samo jedan tekst sadrži 22 komentara, četiri teksta sadrže između 10 i 13 komentara, četiri teksta sadrže između 4 i 7 komentara po tekstu dok ostali tekstovi imaju samo po jedan ili dva komentara.

Grafikon 7 – Ukupan broj tekstova sa komentarima i ukupan broj komentara

Tekst sa najviše komentara objavljen je 10. marta na portalu CdM u rubrici Hronika pod naslovom *Policija: LGBT aktivista se sam povrijedio, odgovaraće za lažno prijavljivanje*. U ovom tekstu predložene su informacije o rasvjetljavanju događaja i okolnosti pod kojima je došlo do povrijeđivanja transrodne osobe. Prenijete su sumnje policije da je osoba sama sebi nanijela povrede a zatim izvršila krivično djelo lažno prijavljivanje.

Ovaj tekst ima ukupno 22 komentara među kojima je trećina onih kojima se pretpostavlja da je u pitanju politički namješten slučaj, trećina osuđuje osobu zbog lažnog prijavljivanja, trećina izražava čuđenje ili podsmijeh i jedan komentar sadrži poruku razumijevanja i podrške trans osobi. Kao reprezentativni primjeri opšteg tona u većini komentara mogu se navesti sljedeća dva komentara:

Predrag (11/03/2021 05:37)
A još jedna DPS namještaljka, ništa čudno.

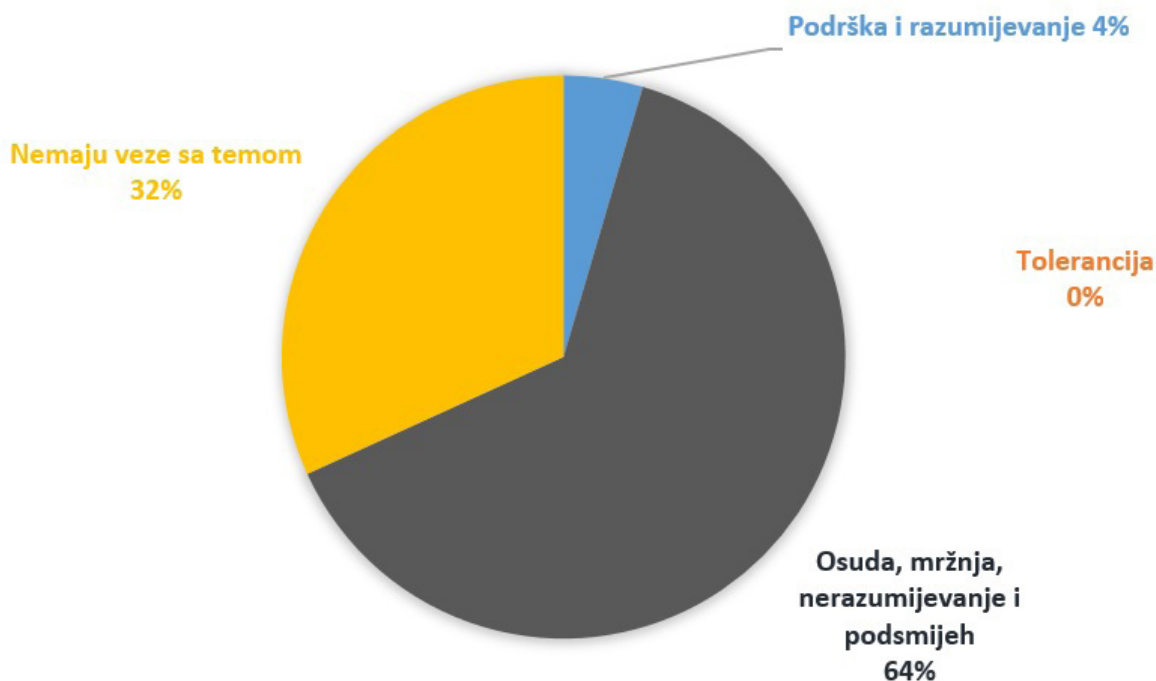

StoSeReadiii (10/03/2021 18:30)
Zemlja cuda! Najgore je sto su svi povjerovali u ovo

Komentar u kome se izražava saosećanje i razumijevanje za transrodnu osobu:

Vukor (10/03/2021 17:58)
Meni je zao, isto je mnogo tesko biti transrodna osoba u Crnoj Gori (mada i svuda sigurno). Svi te poprijeko gledaju, komentarisu te, neko ti i dobaci nesto... Nakupi se. Vjerovatno osoba nije znala da se izbori sa tim i odabrala je da od sebe napravi jos vecu zrtvu. Ne treba ga kaznjavati nego ukazati pomoc od psihoterapeuta. Zelim brz oporavak...

Grafikon 8 – Klasifikacija komentara na tekst naslovljen *Klasifikacija komentara na tekst naslovljen "Policija: LGBT aktivista se sam povrijedio, odgovaraće za lažno prijavljivanje" s portala CdM*

Drugi tekst sa najviše komentara takođe je povezan sa temom slučaja prijave nasilja za koju je policija izrazila sumnju da je lažna. Ovaj tekst objavljen je 11. marta na portalu In4S pod naslovom *Samopovređivanje LGBT osobe i izmišljeni medijski KRST: Kome je u interesu targetiranje Crkve i vjernika?* U njemu se izražava osuda pojedinih medija i aktivističkog sektora koje intervjuisani politički analitičar Igor Damjanović optužuje da su slučaj samopovređivanja koji je učinila transrodna osoba u Crnoj Gori pokušali da iskoriste u svoju korist, a na štetu Srpske pravoslavne crkve.

Od ukupno 13 komentara svi sadrže poruke osude kako LGBT populacije tako i osoba koje su prvobitno osudile napad na transrodnu osobu, ali i policije koja nije odmah rasvijetlila zločin. Jedan od komentara u kome se ne samo osuđuje transrodna osoba već se dehumanizuje cijela LGBT zajednica koju komentator upoređje sa „đavoljom sektom“:

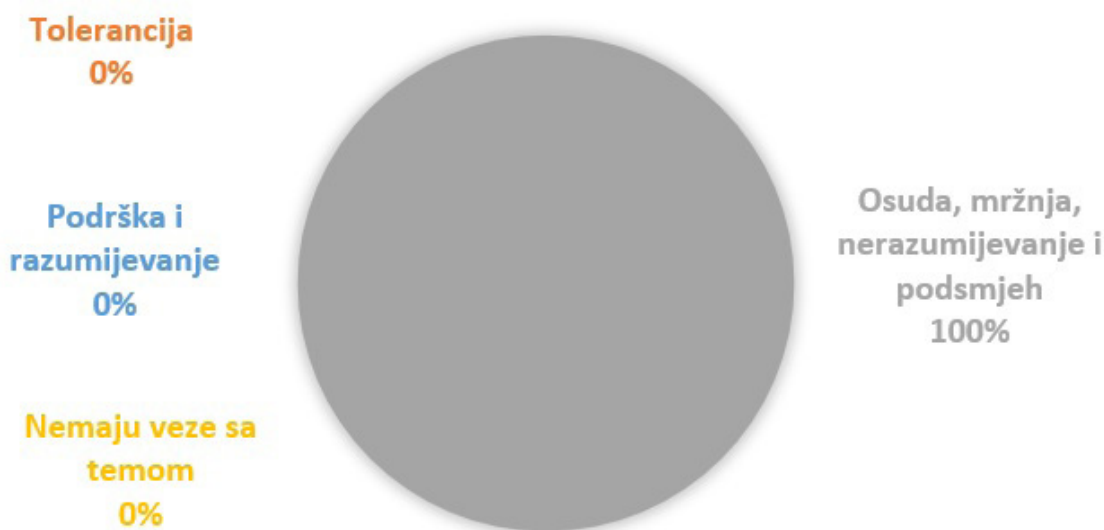

Hologram (11/03/2021 08:24 At 08:24)

Ritualno samopovređivanje pripadnika đavolje sekte koja hara Crnom Gorom još od onda!

A ovaj je kukavac, ustvari, pokušao da se spasi, da se vrati pod krst!

Čudi me da se tim povodom nije javio Vrhovni žrec, rastočki Mandrak ?

Grafikon 9 – Klasifikacija komentara na tekst naslovljen *“Samopovređivanje LGBT osobe i izmišljeni medijski KRST: Kome je u interesu targetiranje Crkve i vjernika?”* s portala In4S

Kada su negativni komentari u pitanju posebnu pažnju privlače tekstovi o Loren Hubard sportistkinji sa Novog Zelanda koju su mediji najavili kao prvu transrodnu osobu na Olimpijskim igrama. Na portalu Vijestu 21. juna objavljena su dva teksta na ovu temu, prvi tekst pod naslovom *Prva transrodna osoba na Olimpijskim igrama, Loren prošla sve testove* ima 10 komentara od kojih su 9 negativni i 1 komentar koji je neutralan. Neki od primjera su:

RUSKUL (21-06-2021 12:32h)
Istorijski trenutak...kao pokazatelj koliko je cijeli svijet posrnuo...

Munjoslav (21-06-2021 12:48h)
A da se napravi posebna kategorija za ove... neizvjesne?

Jedini komentar koji je neutralan glasi

Edward (21-06-2021 12:38h)
Nije li se ona bila povrijedila prije par godina, pa su rekli da neće više moći da se takmiči?

međutim odgovor na ovaj komentar je pisan u izrazito negativnom tonu

Zveki (21-06-2021 15:23h)
@Edward
Apsolutno nebitno, ovo će biti prekretnica u sportu, sad će svaki osrednji sportista muškarac moći da učestvuje i pobjeđuje u ženskom sportu i naravno izbaci prave žene iz sporta, dovoljno je da kaže "Ja se osjećam kao žena", komedija.

Druga vijest na ovu temu koju je istog dana objavio portal Vijesti pod naslovom Loren Hubard - prva transrodna žena koja će nastupati na Olimpijadi ima 4 komentara i svi su pisani u negativnom ili podsmješljivom tonu:

Budva (21-06-2021 19:59h)
Sramota! Degradiranje sporta! Pi

Bens (21-06-2021 20:11h)
Ode sve u tri lepe !!!

ostavi komentar (21-06-2021 20:26h)
Coek zena hahahaha

marks (21-06-2021 20:37h)
E ovo je pravi sou, sta se radi po svijetu. Pa dje moze musko da se takmici sa zenama i da to bude ravnopravno?

Ovi komentari se mogu okarakterisati kao posljedica neadekvatnog izvještavanja na ovu temu. U samim tekstovima previše prostora je dato kritici odluke Olimpijskog komiteta da trans žene mogu da se takmiče u ženskoj kategoriji pri čemu su iznijete brojne neprovjerene ali i netačne informacije o prednostima koje trans žene mogu imati nad cis ženama. Zato i ne čudi pojava istovjetne kritike u samim komentarima.

Negativan odnos prema LGBT zajednici vidi se i u komentarima na tekst objavljen 7. oktobra na portalu CdM pod naslovom *Ljubav, ljudi-slogan devetog Montenegro Prajda*. Od 10 komentara 7 je negativno dok je 2 je pozitivno a 1 je neutralan. Neki od primjera negativnih komentara su:

Revakcina (08/10/2021 06:42)
*Blago nama kako nam porodice rusite
Sramno*

Expert (07/10/2021 13:08)
*Da nas hocete ostaviti na miru,pa zivite
Kako hocete!*

Na akciju (08/10/2021 06:45)
*Koliko ste miliona primili
Ajd pa pa pu zapada*

Ova tri primjera predstavljaju najčešće vrste optužbi koje se upućuju LGBT populaciji. U prvom komentaru izražena je česta optužba da se unapređivanjem LGBT prava narušavaju porodične vrijednosti, u drugom komentaru se Prajd karakteriše kao događaj koji uznemirava većinsku populaciju, a u trećem se NGO sektor optužuje za širenje Zapadne propagande.

Iako je generalno broj komentara na posmatranim tekstovima u prosjeku mali, ono što je primjetno jeste da se većina komentara izražava negativan stav, osudu i mržnju prema transrodnim ili LGB osobama. Analiza postojećih komentara na tekstove koji se bave transrodnom populacijom u Crnoj Gori ukazuje na visok stepen transfobije i homofobije među opštom populacijom.

Pošto je prethodnih godina u medijima već zabilježeno postojanje diskriminacije na osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije¹, praćenje ove pojave veoma je važno i radi se u cilju unapređenja položaja LGBTIQ populacije i zaštiti ljudskih prava i sloboda koje garantuje Ustav Crne Gore. Ovdje je važno napomenuti da uprkos pritužbama, do sada nije donijeta nijedna presuda po osnovu govora mržnje upućenog transrodnim osobama kao ni LGBT osobama uopšte.

U Izveštaju o radu za 2021. godinu koji objavljuje kancelarija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda navodi se da je za period od 1. januara do 31. decembra 2021. godine podnijeto 96 prijava za diskriminatorno postupanje po osnovu seksualne orijentacije. Svih 96 prijava podnijeto je od strane nevladine organizacije LGBT Forum Progres i sve su se odnosile na komentare koje su građani iznosili na facebook profilima.²

U ovom izvještaju se takođe navodi da „je posljednjih godina težište medija prebačeno na online prostor, to su stranice informativnih portala i socijalne mreže postale mjesto koje je preplavljeno diskriminatornim komentarima usmjerenim protiv različitih društvenih grupa. Najčešći su komentari koji pozivaju na mržnju, nasilje i netoleranciju prema LGBTIQ populaciji.“³

Institucija Zaštitnika ljudskih prava u Izveštaju o radu za 2019. godinu navodi da: „uprkos postojećim zakonodavnim rješenjima kojima je obezbijeđena zaštita po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u krivično-pravnom i prekršajno-pravnom postupku, broj prijavljenih slučajeva koji potencijalno sadrže elemente krivičnog djela počinjenog iz mržnje i govora mržnje prema LGBT osobama je u porastu, a krivično gonjenje za ta krivična djela i dalje zaostaje.

Iako je u Izveštaju Evropske komisije o napretku Crne Gore iz 2019. godine konstatovano da je saradnja između civilnog društva i policije u ovoj oblasti konstruktivna, potrebno je poboljšati bilans rezultata krivičnih gonjenja u slučajevima govora mržnje, što je saglasno zapažanjima ECRI-ja da se krivični postupci u slučajevima nasilja prema LGBTIQ osobama olako odbacuju i da se većina slučajeva

tretira kao prekršaj.“⁴ Prema podacima koje je predstavila nevladina organizacija LGBT Forum Progres za 2020. godinu od juna do septembra mjeseca prijavljeno je 33 slučaja govora mržnje i diskriminacije u online prostoru, „zvaničan odgovor o postupanju stigao je za samo njih 9, od kojih ni jedna nije dalje procesuirana, dok je jedna prijava povučena nakon upućenog izvinjenja“⁵.

Tokom 2019. godine organizacija LGBT Forum Progres je Upravi policije podnijela 87 prijava za diskriminatorno postupanje, a sve prijave odnose se na govor mržnje izražen u okviru komentara na fejsbuk profilima.⁶ Tim za praćenje govora mržnje koji radi u okviru organizacije LGBT Forum Progres je samo u toku aprila 2019. godine registrovao i podnio Upravi policije 45 prijava.⁷ Povod za ovako veliki broj slučajeva u aprilu jeste vijest da će se medicinsko prilagođavanje pola u potpunosti finansirati iz Fonda za zdravstveno osiguranje. Tu vijest prenijeli su praktično svi mediji u Crnoj Gori i to s akcentom na cijenu troškova. U novembru 2019. godine tim za praćenje govora mržnje podnio je 19 prijava Upravi policije nakon što je većina medija prenijela vijest o krštenju transrodnog muškarca u Podgorici.⁸ Navedene prijave odnose se na slučajeve govora mržnje iznijete na stranicama medijskih portala na društvenoj mreži Fejsbuk. Prijetnje, vrijeđanje i govor mržnje upućen LGBTIQ zajednici veoma je česta pojava.

U toku 2018. godine Upravi policije podnešene su 102 prijave koje se odnose na govor mržnje na internetu.⁹

U 2017. godini, Upravi policije je dostavljeno 213 prijava za diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije. Od toga je 208 prijava podnijela nevladi-

4 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2019. godinu*, Podgorica, 2020, 204, https://www.ombudsman.co.me/docs/1590478014_www-final---05---izvjestaj-o-radu-za-2019.pdf, preuzeto 20. mart 2021. ECRI – Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netrpeljivosti

5 John M. Barac, Milica Špajak i Bojana Jokić, *Monitoring izvještaj prijavljenih slučajeva govora mržnje i diskriminacije u online prostoru*, LGBTIQ Socijalni Centar, Podgorica, 2020, 19.

6 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2019. godinu*, Podgorica, 2020, 183, https://www.ombudsman.co.me/docs/1590478014_www-final---05---izvjestaj-o-radu-za-2019.pdf, preuzeto 20. mart 2021.

7 Bojana Jokić, Ilija Jokić i John M. Barac, *Pravna zaštita LGBTIQ osoba u Crnoj Gori: primjeri iz prakse*, LGBT Forum Progres, Podgorica, 2019, 27.

8 Ibid., 57.

9 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2018. godinu*, Podgorica, 2019, 172, http://www.ombudsman.co.me/docs/1554124685_final-godisnji-izvjestaj-2018.pdf, preuzeto 4. 4. 2020.

1 Daniela Brkic, *Online Hate Speech Montenegro Country Report*, Montenegro Media Institute, 31 May 2013, https://www.mminstitute.org/files/Online_Hate_Speech.pdf, (Access date: 1. mart 2022).

2 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2021. godinu*, Podgorica, 2022, 232.

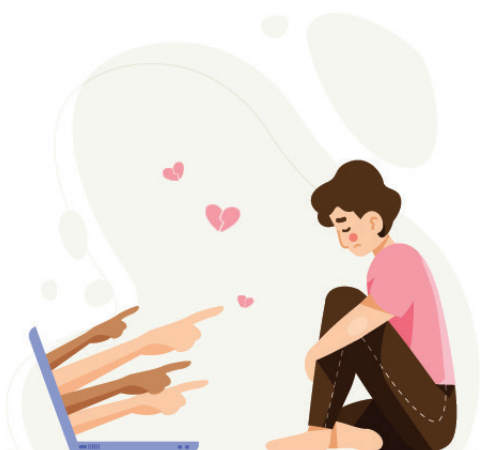
3 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2021. godinu*, Podgorica, 2022, 239-240.

na organizacija LGBT Forum Progres, a sve su se odnosile na uvredljive komentare koje su građani i građanke postavljali na fejsbuk profilima.¹⁰

U 2016. godini, Upravi policije je dostavljena 41 prijava za diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije. Od tih prijava podnijeto je 11 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.¹¹

Iste godine podnijeta je i jedna krivična prijava za govor mržnje od vjerskog javnog službenika, koju je državni tužilac odbacio uz obrazloženje da nema dovoljno elemenata govora mržnje. U ovom slučaju riječ je o prijavi protiv sveštenika Jovana Plamenca koji je govor mržnje prema LGBTIQ populaciji uvrstio u svoje obraćanje vjernicima/ama na proslavi Pravoslavne Nove godine 13. januara 2016. Njegove riječi prenijeli su i brojni mediji. Nakon toga je LGBTIQ Asocijacija Queer Montenegro podnijela žalbu Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Na osnovu te žalbe Ombudsman je donio mišljenje da u datom govoru postoje elementi govora mržnje protiv LGBT osoba, te je dao preporuku da se sveštenik Jovan Plamenac javno izvini u roku od 15 dana.

Ovaj slučaj javno su osudili Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, NVO Juventas i politička partija Mladi Liberali. Međutim, državni tužilac je odbacio slučaj utvrdivši da ne postoje jasni dokazi koji upućuju na govor mržnje prema LGBT osobama.

Pored toga, od svih optužbi koje je tužilac podigao 2016. i 2017. godine, sudovi su donijeli odluku o sedam novčanih kazni (100–700 eura), jednoj uslovnoj zatvorskoj kazni, dvije zatvorene po sporazumu, a ostale su oslobođene ili otpuštene.

Tokom 2013. i 2014. godine Upravi policije dostavljeno je 218 prijava za govor mržnje od kojih je 108 procesuirano kao prekršajna prijava, a samo 36 je sankcionisano novčanom kaznom u rasponu 100–700 eura, 12 opomenom i dvije s uslovnom kaznom.¹²

Govor mržnje na internetu se po pravilu najčešće masovno javlja nakon medijskih objava i izvještaja koji se tiču LGBTIQ populacije.

Sadržaj medijskih tekstova i njihovi naslovi mogu biti formulisani tako da podstiču i ohrabruju homofobične i transfobične reakcije publike ili mogu biti pisani tako da imaju suprotan efekat na publiku. To znači da od novinarskog pristupa temi koja se obrađuje direktno zavisi i odgovor publike. Imajući u vidu da je LGBTIQ populacija osjetljiva i da je crnogorsko društvo, po izvještajima relevantnih organizacija, homofobično i transfobično, onlajn mediji bi mogli razmotriti mogućnost predmoderacije onih komentara čitalaca koji se odnose na ovu populaciju da bi time prevenirali njihovu izloženost govoru mržnje, uvredama, diskreditaciji, diskriminaciji, kao i negativnim kampanjama protiv pojedinaca ili organizacija.

10 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2017. godinu*, Podgorica, 2018, 178, https://www.ombudsman.co.me/docs/1522665383_final-izvjestaj-za-2017.pdf, preuzeto 4. 4. 2020.

11 Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2016. godinu*, Podgorica, 2017, 154,

12 Aleksandar Saša Zeković, Jovan Kojičić i Predrag, Tomović, *Mitovi i stereotipi: Nasilje i govor mržnje prema LGBT osobama - Policijska i pravosudna praksa u Crnoj Gori*, LGBT Forum Progress, Podgorica, 2014, <https://www.transserbia.org/images/2014/dokumenta/Mitovi%20i%20stereotipi%20-%20OK.pdf>, preuzeto 04.04.2020.

ANALIZA SARŽAJA O TRANSRODNOSTI U ELEKTRONSKIM MEDIJIMA

Pretragom digitalne arhive Arhimed za period od 1. januara do 31. decembra 2021. godine prikupljeni su i podaci o pojavi sadržaja o transrodnosti i interpolnosti u elektronskim medijima u Crnoj Gori.

Pretraga je obuhvatila ukupno devet elektronskih medija (Televizija Crne Gore – prvi program, Televizija Crne Gore – drugi program, Vijesti Televizija, Prva, Nova M, Gradska TV, Televizija 777, TV Adria, RTVHN, A1, Pink M i Happy) sa ukupno 340 rubrika odnosno emisija.

Napredna pretraga klipinga vršena je prema sljedećim ključnim riječima: *transrodno, transrodne, transrodnost, transrodni, transrodna, interpolna, interpolne, interpolnost, interseksualna, interseksualno, interseksualne, interseksualnost, nebina-rna, nebinarne, nebinarnost, transeksuana, transeksualnost, trandža, dvopolne, hermafrodit, transeksualno, transeksualac, transvestit i tranvestit*. Pretraga je podrazumijevala traženje bilo koje od svih navedenih ključnih riječi u arhiviranim medijskim sadržajima.

U istraživanje su uključeni sadržaji u kojima se na bilo koji način pominju navedene ključne riječi.

Na osnovu prikupljenog materijala utvrđeno je da su se sadržaji o transrodnosti tokom 2021. godine pojavljivali samo na tri televizije, a to su: Nova M, Televizija Crne Gore – prvi program i Prva.

Na televiziji Nova M je 15. januara u okviru Centralnog dnevnika sa početkom od 18h emitovan prilog u trajanju od 3 minuta i 49 sekundi o Vuku Adžiću koji je najavljen kao prva trans osoba koja je krštena na Balkanu. Najava priloga izvršena je korektno uz poštujuće zamjenice i terminologiju, međutim odmah zatim je voditeljka koja je razgovarala sa Vukom intervju započela rečima:

Rođen je kao Milena ali se nikada nije osjećao udobno u njenoj koži. Još u djetinjstvu Milenu je potiskivao Vuk tražeci način da se oslobodi onog što ga onespokojava.

Upotrebom formulacije *rođen kao...* transrodnoj osobi se nameće rodni identitet sa kojim se ne identifikuje.

Pominjanjem imena datog po rođenju koje osoba više ne koristi i insistiranjem na rodnim odrednicama koje su osobi nametnute na rođenju ne poštuje se unutrašnji osjećaj rodnog identiteta transrodne osobe.

Takođe, u medijima se za transrodne osobe često koriste opisi poput ovog koji je upotrebila novinarka a koji glasi: *ne osjeća se dobro u svojoj koži*.

Ovakvi opisi imaju za cilj da na dramatičan način prikažu osjećanja transrodne osobe i istaknu njen odnos prema sopstvenom tijelu, pri čemu se zanemaruju pritisci koje okolina vrši na sve osobe i insistiranja da se uklopi u normativne obrasce koji se tiču rodnog izražavanja i rodnog identiteta.

U ostatku intervjuja Vuk je govorio o svom krštenju i odgovorio na nekoliko postavljenih pitanja kojima se, kao i u svim ostalim intervjuima sa Vukom, akcenat stavlja na borbu sa sopstvenim rodnim identitetom, odnos sa prijateljima i porodicom i pretrpljeno nasilje o kome su mediji pisali tokom 2019. godine.

Drugi put u 2021. godini transrodne osobe se pominju takođe na televiziji Nova M u okviru vijesti iz svijeta u emisiji Centralni dnevnik.

Vijest je emitovana 29. juna u trajanju od 32 sekunde a tiče se presude Vrhovnog suda Sjedinjenih Američkih Država koja je donijeta u korist transrodne osobe. Prvi dio ove vijesti glasi ovako:

Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država donio konačnu pobjedu jednoj transrodnoj osobi koja se godinama borila da koristi muški WC u srednjoj školi. Ta odluka ostavlja na snazi presudu koju je prošlog ljeta donio Savezni apelacioni sud u korist Gavina Grima koji je rođen sa ženskim polom ali se identifikuje kao muškarac.

Kao i u prethodno komentarisanoj prilogi i ovdje se koristi formulacija *rođen sa...* čime se transrodnoj osobi se nameće rodni identitet sa kojim se ne identifikuje. Umjesto ove formulacije pravilnije je upotrijebiti izraz: Gavin Grim kome je dodeljen ženski pol na rođenju.

U ostatku vijesti prenijeta je i izjava Gavina Grima u kojoj kaže: „Trans ljudi nikome ne predstavljaju prijetnju, ako mislite da je tako to je vaš problem ne idem nikuda i zaslužujem svoja prava.“ Dok se u ostatku vijesti navodi sledeće: Transrodne osobe su mala manjina u Sjedinjenim državama ali njihova prava su krupan predmet žestokih političkih borbi.

Tokom mjeseca septembra tema transrodnosti našla se dva puta u okviru priloga na dvije različite televizije, a tema je oba puta bila vezana za predstavljanje nacrtu zakona o rodnom identitetu koji se bazira na samoodređenju. Na prvom programu Televizije Crne Gore je 29. septembra u okviru emisije Dnevnik 2 koja prema programskoj šemi počinje od 19.30h emitovan prilog u trajanju od 2 minuta i 43 sekunde. Nakon kratkog uvoda u kome je predstavljena tema priloga najavljen je Nikola Ilić aktivista Asocijacije Spektra koji je predstavljen riječima:

Iako rođen kao žensko Nikola Ilic se uvijek osjećao kao muškarac.

Dakle i u trećoj vijesti u kojoj se prenose izjave transrodnih osoba one se opisuju uz pomoć formulacije *rođen kao...* koja se smatra nepoštujućom i neadekvatnom iz razloga koji su objašnjeni u prethodnom tekstu ove analize.

Nakon izjave koju je dao Nikola prenijete su izjave sa okruglog stola „Pravo na samoodređenje“, koji je Asocijacija Spektra organizovala u partnerstvu sa Kvir Montenegrom, uz podršku Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava i Ambasade Kraljevine Nizozemske u Srbiji i u Crnoj Gori. U okviru

ovog priloga prenijet je i dio govora Jovana Ulčevića izvršnog direktora Asocijacije Spektra. Pored izjava aktivista prenijete su i izjave još dvoje učesnika i učesnica okruglog stola među kojima su bili načelnica Direkcije za antidiskriminacione politike Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava prava, Mirjana Vlahović Andrijašević i Ilija Vukčević iz Instituta za pravne studije.

Istog dana gotovo u isto vreme ova vijest je prenijeta u okviru priloga na televiziji Prva koja je ovu temu obradila u okviru emisije Žurnal. Prilog je trajao 3 minuta, a sadrži izjave Nikole Ilića i Jovana Uličevića kao predstavnika Asocijacije Spektra. Pored njihovih izjava prenijeta je i izjava predstavnika Instituta za pravne studije Ilije Vukčevića. U ovom prilogu je na adekvatan i poštujuć način izvještavano o temi transrodnosti.

U oktobru je na televiziji Nova M u okviru Centralnog dnevnika emitovan još jedan prilog u kome se pominje tema transrodnosti. Ova vijest u trajanju od 3 minuta emitovana je 7. oktobra.

Tema ovog poslednjeg priloga kojim se u 2021. godini u okviru elektronskih medija pominju transrodne osobe jeste najava Montenegro Prajda i saopštenje sa pres konferencije na kojoj su govorili članovi i članice Organizacionog odbora Montenegro Prajda. Osim najave i objašnjenja slogana najavljenog Prajda kao i upućenog poziva svima da se pridruže povorci ponosa koja se 10. put održava u Crnoj Gori, prenijeti su i zahtjevi koje je iznijela Marija Jovanović aktivistkinja Asocijacije Spektra, a koja je istakla: „Zahtijevamo hitno omogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti svim transrodnim i interpolnim osobama. Zahtijevamo omogućavanje promjene oznake pola u ličnim dokumentima za sve transrodne i interpolne osobe zasnovano na samoodređenju a kroz kreiranje i usvajanje zakona o rodnom identitetu.“ U ovom prilogu je na adekvatan i poštujuć način izvještavano o temi transrodnosti.

Sve navedene vijesti u kojima se pominju transrodne osobe ili tema transrodnosti predstavljaju kraće priloge, te je jasno da je tokom 2021. na isti način kao i 2020. godine transrodna, rodnovarijantna i interpolna zajednica bila izuzetno slabo zastupljena u elektronskim medijima u Crnoj Gori, čak i u poređenju sa 2019. godinom kada je zabilježeno jedno radijsko gostovanje dok je u okviru televizijskog programa emitovano šest emisija i tri kratka priloga trajanja od 2 do 31 minuta.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sprovedeno istraživanje ukazuje na nekoliko ključnih problema koji se javljaju kada je odnos medija prema temi transrodnosti u pitanju.

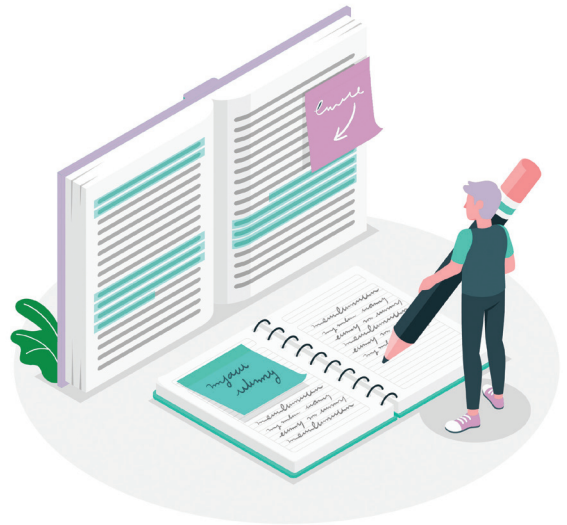
Jedan od najvećih problema je svakako mali broj tekstova koji se bavi ovom temom i praktično potpuno odsustvo tekstova koji se bave temom interpolnosti. Isto važi i za sadržaje o transrodnosti i interpolnosti koji se emituju putem elektronskih medija.

Sljedeći problem je odsustvo tekstova i sadržaja koji se fokusiraju ne samo na transrodni/interpolni identitet osoba, već se bave i drugim aspektima ličnosti.

Primjetan je i mali broj sagovornika/ca koji pripadaju većinskoj populaciji i koji bi nedvosmisleno pružili podršku rodnim i polnim manjinama. Jedan od problema je i nedostatak inicijative da se pišu i objavljuju tekstovi koji ističu značaj trans aktivizma za opštu populaciju i društvo u cjelini budući da taj tip aktivističkog djelovanja vodi ka boljem društvu za sve, ka društvu bez nasilja i diskriminacije na bilo kojoj osnovi, dakle ne samo ka tolerantnijem društvu već ka društvu koje slavi različitosti.

Razlog zbog kojih se navedeni problemi najčešće javljaju jeste neobaviještenost novinara i novinarki, te se radi prevazilaženja tog problema aktivističke organizacije koje se bave zaštitom i promocijom prava transrodnih osoba, trude da putem različitih projekata obezbijede dovoljno relevantnih informacija. Jedan od takvih projekata jeste publikacija *Preporuke za medijsko izvještavanje o transrodnim, interpolnim i rodno varijantnim osobama*⁶, koju je objavila Asocijacija Spektra u saradnji sa LGBTIQ Asocijacijom „Queer Montenegro“.

Jedna od najvažnijih tema s kojom novinarka i novinari moraju biti upoznati, a kojoj je u okviru ove Spektrine publikacije posvećeno mnogo prostora, jeste pravilna upotreba jezika i korišćenje odgovarajuće terminologije prilikom izvještavanja o transrodnim i interpolnim osobama.

Izuzetno je važno da u društvima unutar kojih su transfobija i homofobija duboko ukorijenjene, mediji koriste odgovarajuću terminologiju i izbacе iz upotrebe pogrdan i uvredljiv jezik prilikom izvještavanja o transrodnim i interpolnim osobama.

Takvom praksom može se nesumnjivo pozitivno uticati na promjene negativnih stavova većinskog stanovništva prema transrodnosti. Korišćenje jezičkih odrednica koje afirmišu transrodne osobe umjesto da ih patologizuju ili dehumanizuju utiče na proces proizvodnje i razmjene novih pozitivnih značenja koja se vezuju za transrodnu zajednicu.

To znači da sistem pravila komunikacije nije nepromjenljiv. Budući da je društveno konstruisan logično je da je podložan promjenama, a samim tim isto važi i za značenja.

Upotrebom adekvatne terminologije kreira se pozitivno jezičko okruženje zahvaljujući kome se otvara potencijal za pozitivnu reprezentaciju transrodnih identiteta u medijima.

⁶ Asocijacija Spektra, *Preporuke za medijsko izvještavanje o transrodnim, interpolnim i rodno varijantnim osobama*, Podgorica, 2019.

Moć jezika leži u njegovoj sposobnosti da klasifikuje, a to se možda najjasnije može vidjeti na primjeru upotrebe rodni odrednica koje nas smještaju u jednu od dvije ponuđene rodne kategorije – žensku ili mušku, ne ostavljajući mogućnost za neki drugi izbor. Ponavljanjem rodni odrednica u jeziku mi iznova i iznova potvrđujemo te dvije normativne rodne kategorije.

Na sličan način se konstantnom upotrebom pogrdnih i uvredljivih termina marginalizovane zajednice smještaju u negativan kontekst dok se pripadnice i pripadnici tih zajednica označavaju kao nepoželjni članovi i članice društva.

Jasno je, dakle, da jezik djeluje kao instrument moći čijom se specifičnom upotrebom takođe može vršiti opresivno djelovanje ili se, pak, njime može uticati na smanjenje diskriminacije i unapređenje ljudskih prava u datom društvu. I baš zbog tog svojstva i moći jezika da kategorizuje individue, u preporukama za izvještavanje se kao prvo i načelno pravilo navodi – obavezno poštovanje želja i preferencija osobe po pitanju korišćenja terminologije koja je najbolje opisuje i koja najbolje definiše njen identitet. Time se pristupa s poštovanjem i uvažavanjem identiteta ne samo jedne osobe, već i čitave zajednice kojoj ona pripada ili je zastupa.

U skladu s tim, prilikom izvještavanja o transrodnim osobama, važno je voditi računa o tome da se u svim segmentima izvještavanja rukovodi smjernicama i preporukama koje je transrodna zajednica usvojila i prezentovala javnosti.

Uz to uvijek treba imati u vidu da su neke opšteprihvaćene i često korišćene jezičke formulacije, termini i opisi smatraju neprihvatljivim iz brojnih razloga.

Na primjer, često korišćen opis za transrodne osobe – „zarobljen ili zarobljena u pogrešnom tijelu“, neprihvatljiv je jer upućuje na to da sa tijelom transrodne osobe nešto nije u redu.

„Promjena pola“ je termin koji se često koristi prilikom izvještavanja o transrodnim osobama i ovaj se termin smatra neadekvatnim i netačnim jer nije riječ o promjeni, već o procesu prilagođavanja pola svom rodnom identitetu.

Takođe je neprihvatljiv i opis – „neodređen ili nedefinisan pol“ jer upućuje na to da pol osobe nije moguće odrediti, ali ne uzima u obzir to da se sam proces određivanja i definisanja vrši prema nametnutim normativnim standardima koji ne podrazumijevaju činjenicu da se pol može posmatrati kao spektar.

Često ponavljanje neadekvatne terminologije stvara pogrešnu sliku o tome što transrodnost jeste i tako loše utiče ne samo na prihvatanje transrodnosti od strane šire javnosti, već negativno utiče i na same transrodne osobe koje se nalaze u procesu (samo)otkrivanja i spoznaje sopstvenog rodno identiteta.

Rodni identitet kao unutrašnji osjećaj pripadnosti određenom rodu ili kombinaciji rodova može biti drugačiji od onog koji nam je pripisan na rođenju i to ne znači nužno da se moramo osjećati zarobljenima u sopstvenom tijelu ili da svoje tijelo trebamo smatrati pogrešnim. Međutim, novinari i novinarke se vrlo često služe opisima koji na dramatičan i senzacionalistički način opisuju transrodnost i emocije koje transrodne osobe imaju prema sebi i svom tijelu, stvarajući time jednu nepotpunu i često netačnu sliku o transrodnosti.

Uobičajeno je da se prilikom izvještavanja akcenat stavlja samo na unutrašnju tjeskobu uzrokovanu nesaglasjem dodijeljenog pola i doživljenog roda, pri čemu se iz priče potpuno izostavljaju različite vrste pritisaka, diskriminacija i nasilje koje okolina vrši na transrodne osobe.

Zbog toga bi veći broj medijskih sadržaja trebalo posvetiti problemu transfobije koja postoji u datom društvu i njenim posljedicama koje se ogledaju u kršenju osnovnih ljudskih prava, različitim oblicima diskriminacije i nasilju.

Insistiranje medija na izvještavanju koje se bavi samo medicinskim činjenicama (a posebno hirurškim intervencijama) iz života transrodnih i interpolnih osoba u potpunosti zanemaruje druge teme, relevantne za život ovih osoba, ali i samu mogućnost da neke transrodne i interpolne osobe ne žele pristupiti procesu medicinske tranzicije.

Stavljanje akcenta na hirurške intervencije i zadiranje u privatnost pitanjima koja se odnose na medicinski dio tranzicije, odlika je senzacionalističkog izvještavanja kojem je po pravilu cilj da šokira, zaprepasti ili iznenadi čitalaštvo prije nego da izvijesti o nekom događaju ili prenese nečiju ličnu priču.

Pored toga, ova tema može se obraditi s fokusom na brojne druge aspekte odnosa transrodnih osoba i zdravstva. **Na primjer, važno je izvještavati o dostupnosti zdravstvenih usluga transrodnim osobama i uopšte o problemima s kojima se susrijeću prilikom traženja zdravstvene zaštite.** Zatim treba pisati o temama kao što su: depatologizacija transrodnih identiteta i efektima koji patologizacija ima na živote transrodnih osoba; mentalno zdravlje transrodnih osoba koje je ugroženo zahvaljujući diskriminaciji kojoj su svakodnevno izložene; hirurške intervencije „normalizacije“ koje se obično na insistiranje ljekara sprovode na interpolnim bebama i djeci, a cilj im je samo i isključivo oblikovanje genitalija u skladu s normativom.

Pored medicinskih tema mediji rijetko pokrivaju ili uopšte ne pokrivaju brojne teme koje se tiču pravne i zakonske regulative, a koje su od velike važnosti za transrodne i interpolne osobe. Na primjer, zakonski okvir koji se odnosi na pravno priznanje rodnog ili polnog identiteta u ličnim dokumentima jeste tema kojom bi mediji trebalo da se bave.

Zbog pravnih prepreka koje se javljaju prilikom promjene dokumenata ili nemogućnosti da lična dokumenta sadrže specifičnu oznaku roda, veliki broj transrodnih, intepolnih i rodno varijantnih osoba se svakodnevno suočava s problemima prilikom pristupa raznim institucionalnim servisima, ali i u svim drugim situacijama u kojima je potrebno dati na uvid lična dokumenta. To praktično znači da mogu doživjeti ne samo neprijatnosti, već i ozbiljne probleme prilikom prelaska državne granice, legitimisanja u saobraćaju ili na ulici od strane policije, upisa u bilo koju obrazovnu ustanovu, kao i prilikom traženja zdravstvenih usluga i slično.

Zato je važno da se mediji bave i pitanjima što je u pravnom pogledu značajno za trans, interpolnu i rodno varijantnu zajednicu i kako se nedostatak pravne regulative odražava na živote svih osoba koje pripadaju ovoj zajednici.

Kada su vijesti iz svijeta u pitanju, neophodno je da mediji prenose primjere dobre pravne prakse koja postoji u drugim državama u kojima se odavno radi na unapređenju prava transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih osoba.

Mediji vrlo često prenose i lične priče transrodnih osoba i to putem intervjua i razgovora te bi jedna od najvažnijih preporuka novinarkama i novinarima za ovakva izvještavanja bila da se fokusiraju na sve aspekte ličnosti intervjuisanih osoba, a ne samo na pitanja roda i pola.

Takođe, temu transrodnosti i interpolnosti treba obrađivati i kroz što više različitih ličnih priča budući da transrodnost u širem smislu obuhvata spektar različitih identiteta, a svaka osoba nosi svoje autentično iskustvo koje ne mora biti isto niti slično iskustvu bilo koje druge transrodne ili rodno varijantne osobe.

Budući da se ove rodne manjine srijeću s puno prepreka i problema u svakodnevnom životu, važno je pisati i o tome ali je pored toga jako važno prenositi i pozitivna iskustva, a posebno priče vezane za podršku koju osobe dobijaju u porodici i u svojoj okolini.

Kada je riječ o kontekstu u kome se spominju transrodnost i transrodne osobe važna preporuka medijima odnosi se na izbor tema o kojima se izvještava. Vezivanje transrodne zajednice samo za teme koje se bave negativnim aspektima života, na specifičan način obilježava ovu zajednicu i stvara iskrivljenu sliku o njoj. To utiče kako na percepciju i odnos koji većinsko stanovništvo razvija prema ovoj zajednici, tako i na sve osobe koje joj pripadaju, jer im šalje negativnu poruku i obeshrabruje ih da uzmu učešće u opštim društvenim tokovima.

U skladu s tim, teme o kojima treba što češće izvještavati jesu kulturni, umjetnički i aktivistički događaji u kojima učestvuju ili ih organizuju osobe iz transrodne zajednice. Ovakvih događaja na prostoru Crne Gore sve je više, a u nedostatku lokalnih dešavanja mediji uvijek mogu prenositi slične događaje iz svijeta.

POJMOVNIK: IDENTITETI I TERMINOLOGIJA⁷

POL predstavlja skup tjelesnih karakteristika na osnovu kojih nam društvo dodjeljuje jednu kategoriju: muški ili ženski pol. Te karakteristike su: polni hromozomi, polne žlijezde i hormoni, spoljašnji i unutaršnji polni organi, kao i sekundarne polne karakteristike.

Muški pol tradicionalno u medicini podrazumijeva XY polne hromozome, viši nivo testosterona, testise, prostatu i penis, kao i veću maljavost, bradu, „muški tip građe“ – uže kukove, šira ramena, razvijeniju muskulaturu.

Ženski pol medicina opisuje posjedovanjem XX polnih hromozoma, višim nivoom estrogena, jajnika, materice i vagine, kao i manjom maljavošću, nedostatkom dlaka na licu, „ženskim tipom građe“ – širi kukovi, uža ramena, dojke, nerazvijena muskulatura.

Postoje muškarci koji nemaju malje, nemaju bradu ili imaju rijetku bradu, imaju šire kukove i uža ramena, imaju više masti, manje razvijenu muskulaturu, visocije glasove, kao i penise različitih veličina.

Postoje muškarci koji su rođeni sa 45 XO, 47XXY, 45X/46XX, 46XY/47 hromozomima; koji imaju testise razvijene u različitom stepenu, imaju ostatke jajnika, dok neki imaju vagine. Neke osobe su rođene sa XY hromozomima, ali im od samog rođenja tijelo ima tipičan ženski izgled. Muškarci koji su rođeni s različitim varijacijama polnih karakteristika koje su opisane zovu se **interpolni muškarci**. Nekada, na rođenju, ljekari/ke odluče da je ovakva beba „nedefinisanog“ pola, te da joj je najbolje odrediti ženski pol, pa urade operacije „korekcije pola“. U mnogo slučajeva ovakve bebe kad odrastu shvate da se osjećaju kao muškarci (često ni ne znajući šta im je urađeno pri rođenju), te uđu u proces **prilagođavanja pola**.

Neki muškarci se rode kao bebe koje su tipično opisane kao bebe ženskog pola, a kasnije tokom života shvate da se osjećaju kao muškarci. Ove osobe se zovu **trans muškarci**. Neki trans muškarci odluče da uđu u proces **prilagođavanja pola**, a neki ipak ne, ali odluče da žive kao muškarci, bez fizičkih promjena.

Postoje žene koje imaju malje, imaju dlake po licu, imaju uže kukove i šira ramena, imaju manje masti, više razvijenu muskulaturu, dublje glasove, kao i vagine koje različito izgledaju.

⁷ Asocijacija Spektra je za potrebe edukacije institucija i opšte javnosti, a uz konsultaciju transrodne i interpolne zajednice Crne Gore i regiona, razvila terminologiju koja na poštujući i adekvatan način adresira živote i stvarnosti transrodnih i interpolnih osoba.

Postoje žene koje su rođene sa 45 XO, 47XXY, 45X/46XX, 46XY/47 hromozomina; koji imaju jajnike razvijene u različitom stepenu, imaju unutrašnje testise, dok neke imaju penise. Neke žene su rođene sa XX hromozomima, ali im od samog rođenja tijelo ima tipičan muški izgled. Žene koje imaju neke od navedenih varijacija polnih karakteristika zovu se **interpolne žene**. Nekada, na rođenju, ljekari/ke procijene da je ovakva beba „nedefinisanog“ pola, te da joj je najbolje odrediti muški pol, pa urade operacije „korekcije pola“. U mnogo slučajeva ovakve bebe kad odrastu shvate da se osjećaju kao žene (često ni ne znajući šta im je urađeno pri rođenju), te uđu u proces **prilagođavanja pola**.

Neke žene se rode kao bebe koje su tipično opisane kao bebe muškog pola, a kasnije tokom života shvate da se osjećaju kao žene. Ove osobe se zovu **trans žene**. Neke trans žene odluče da uđu u proces **prilagođavanja pola**, a neke ipak ne, ali odluče da žive kao žene, bez fizičkih promjena.

Neke trans osobe osjećaju nezadovoljstvo svojim tijelom, koje se u literaturi naziva **RODNA DISFORIJA**. Rodna disforija predstavlja opisni termin koji se odnosi na afektivno/kognitivno nezadovoljstvo osobe pripisanom rodom koji oslikava pol pripisan na rođenju. Kada se koristi kao dijagnostička kategorija, rodna disforija se preciznije definiše i specifično odnosi na distres koji može pratiti inkongruenciju između doživljenog/izražavanog i pripisanog roda osobe.⁸ Neophodno je napomenuti da rodnu disforiju ne osjećaju sve osobe koje ulaze u proces prilagođavanja pola, ali je važno imati na umu da neke osobe osjećaju, naročito prilikom pristupanja uslugama koje zahtijevaju kontakt s tijelom (npr. zdravstvenim) ili prilikom razgovora koji se bave tijelom, rodnim izražavanjem i/ili izgledom.

Zbog nedovoljnog poznavanja transrodnosti, velikog stepena neinformisanosti i postojanja relevantnih istraživanja u prvoj polovini XX vijeka, Svjetska zdravstvena organizacija je transrodnost 1948. godine klasifikovana kao mentalni poremećaj. Nedavna revizija *Međunarodne klasifikacije bolesti MKD-11 (ICD-11⁹)*, koju je izdala Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) u junu 2018. godine, napravila je značajnu promjenu kad su transrodni identiteti u pitanju¹⁰. Naime, transrodnost je uklonjena s liste mentalnih poremećaja u kojoj je do revizije MKD-a, bila klasifikovana pod šifrom F.64. Transsexualismus, te prenesena u domen polnog i reproduktivnog zdravlja, uz novu dijagnozu **„RODNA INKONGRUENCIJA“**. Ovakva odluka donesena je nakon višegodišnjih istraživanja koja su dokazala da rodna različitost u odnosu na pol dodijeljen rođenjem ne predstavlja mentalni poremećaj, dok je zadržavanje nove dijagnoze imalo cilj da osigura pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti za one transrodne osobe kojima su transspecifične zdravstvene usluge potrebne.

8 American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistic manual of mental disorders, 5th edition*. Arlington: American Psychiatric association.

9 ICD – International Classification of Diseases: <https://icd.who.int/en/>

10 World Health organization. (2018). WHO releases new International Classification of Diseases (ICD 11). Geneva.

Mnogi termini kojima su ranije opisivane transrodne osobe, naročito u oblasti mentalnog zdravlja, danas se smatraju prevaziđenim i uvredljivim¹¹.

Proces prilagođavanja pola može podrazumijevati uzimanje hormonske terapije, neke od operacija (npr. uklanjanje grudi/ugradnju grudi; operacije uklanjanja reproduktivnih organa i/ili rekonstrukciju polnih organa – pravljenje vagine ili penisa); može podrazumijevati sve to zajedno, ali i ništa od ovoga, već samo življenje u društvu onako kako se osoba osjeća. Odluka o ulasku u proces prilagođavanja pola zavisi od mnogo faktora, ne isključivo od želje osobe da pristupi intervencijama prilagođavanja svog tijela. Nekad osoba odluči da ne uđe u proces prilagođavanja pola zbog visokog nivoa nasilja koji doživljava i straha od intenziviranja istog, teške finansijske situacije i straha od nemogućnosti zapošljavanja, nemogućnosti pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, zdravstvenih razloga, izostanka podrške u okolini, straha od dalje diskriminacije, i mnogih drugih. Odluka o ulasku u tranziciju, kao i o intervencijama kojima osoba želi da pristupi, jako je kompleksna i nosi određene specifičnosti karakteristične za svaku osobu individualno.

IDENTITET je unutrašnji osjećaj kojim osoba sebe doživljava rodno. Podrazumijeva sopstveni osjećaj identiteta kao maskulinog, femininog ili neke od kombinacija istih¹². Rodni identitet može biti isti ili drugačiji od pola pripisanog na rođenju¹³.

Osoba može da se rodi kao beba ženskog pola i da se osjeća kao žena. Ova osoba je **CISRODNA ŽENA**.

Osoba može da se rodi kao beba muškog pola i da se osjeća kao muškarac. Ova osoba je **CISRODAN MUŠKARAC**.

TRANSRODNE OSOBE su osobe čiji se rodni identitet i/ili rodno izražavanje razlikuju od društveno uslovljenih rodni normi vezanih uz pol pripisan na rođenju.¹⁴

Osoba koja se rodila kao beba ženskog pola, ali se osjeća kao muškarac je **TRANS MUŠKARAC**.

Osoba koja se rodila kao beba muškog pola, ali se osjeća kao žena je **TRANS ŽENA**.

11 Dakić.T. (2018) *Proces tranzicije rodno nenormativnih, transrodnih i transpolnih osoba – perspektiva psihijatrije*, Medicinski aspekti prilagodbe spola: priručnik za medicinske stručnjake_inje i zdravstvene radnike_ice o pružanju usluga i podrške trans osobama u procesu tranzicije. Sarajevski otvoreni centar

12 Morrow, D. F., Messinger, L. (2006). *Sexual Orientation and Gender Expression in Social Work Practice*, ISBN 0231501862

13 Campaign, Human Rights. „Sexual Orientation and Gender Identity Definitions“.

14 Altilio, T., Otis-Green, S. (2011). *Oxford Textbook of Palliative Social Work*. Oxford University Press. p. 380. ISBN.

Osoba koja se rodila kao beba bilo kojeg pola, ali se ne osjeća ni kao muškarac ni kao žena, ili se osjeća i kao muškarac i kao žena, ili se definiše potpuno izvan binarnih (ženskumuških) normi je **NEBINARNA OSOBA**.

INTERPOLNE OSOBE su osobe čije polne karakteristike ne pripadaju jasno definisanoj muškoj ili ženskoj kategoriji, ili pripadaju objema kategorijama.¹⁵

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, koje smo već opisali/e gore, a osjeća se kao žena je **INTERPOLNA ŽENA**.

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, a osjeća se kao muškarac je **INTERPOLNI MUŠKARAC**.

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, a ne osjeća se ni kao žena ni kao muškarac, ili se osjeća i kao žena i muškarac, ili se definiše potpuno izvan binarnih (žensko ili muško) normi, je **INTERPOLNA NEBINARNA OSOBA**.

INTERPOLNE OSOBE čiji je rodni identitet drugačiji od pola koji im je pripisan na rođenju, nazivaju se **INTERPOLNE TRANS OSOBE**.

Dakle, interpolnoj osobi može biti određen ženski pol na rođenju, ali je rod osobe muški. Ovakva osoba se zove **INTERPOLNI TRANS MUŠKARAC**.

S druge strane, interpolnoj osobi može biti određen muški pol na rođenju, ali je rod osobe ženski. Ovakva osoba se zove **INTERPOLNA TRANS ŽENA**.

RODNO IZRAŽAVANJE je način na koji izražavamo svoje rodne identitete. Osobe svih nabrojanih identiteta mogu izražavati sebe na različite načine.

Neke žene bilo kojeg rodnog identiteta i/ili polnih karakteristika (cisrodne, transrodne, interpolne) izražavaju sebe onako kako društvo percipira kao „ženstveno“, dok neke onako kako društvo percipira kao „maskulino“, neke miješano, a neke zavisno od osjećaja, raspoloženja i situacije. Isto važi i za muškarce (cisrodne, transrodne i interpolne).

SEKSUALNOST je potpuno odvojena od pola i rodnog identiteta.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA podrazumijeva emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka jednom polu/rodu, nijednom polu/rodu, dva ili više pola/roda.¹⁶

¹⁵ Ghattas, D.C. (2015): How to be a great intersex ally: a toolkit for NGOs and decision makers. ILGA Europe, OII Europe.

¹⁶ American Psychological Association. (2008). Answers to your questions: For a better understanding of sexual orientation and homosexuality. Washington, DC: Author.

HETEROSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka rodu i/ili rodnom izražavanju drugačijem od svog. Primjera radi, žena bilo kojeg rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ili polnih karakteristika, koju privlače muškarci bilo da su cisrodni, transrodni i/ili interpolni, jeste heteroseksualna.

HOMOSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka istom rodu. Npr. Muškarac (bilo da je cisrodan, transrodan i/ili interpolan) kojeg privlače muškarci, bez obzira na njihov rodni identitet, rodno izražavanje i/ili polne karakteristike, jeste homoseksualan (gej).

BISEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka dva roda (muškom i ženskom). Npr. Muškarac (cis, trans, inter) kojeg privlače i muškarci (cis, trans, inter) i žene (cis, trans, inter) je biseksualan.

PANSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka više rodova i/ili rodnih izražavanja. Npr. Žena, muškarac ili nebinarna osoba (bilo kojeg rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ili polnih karakteristika) kojeg/u privlače osobe nezavisno od roda/rodnog izražavanja/pola je panseksualna/an.

ASEKSUALNE OSOBE mogu osjećati emotivnu i/ili romantičnu privlačnost prema drugim osobama, ali ova privlačnost ne mora biti realizovana kroz seksualnu praksu.

O autoru

Aleksa Milanović je geograf i teoretičar umjetnosti i medija. Bavi se naučno-istraživačkim radom u okviru koga se pretežno bavi studijama tijela i studijama roda u domenu transrodnih i kvir studija. Docent je na Fakultetu za medije i komunikacije Univerziteta Singidunum u Beogradu. Objavljuje tekstove u domaćim i međunarodnim naučnim časopisima i zbornicima. Iza sebe ima objavljene dvije knjige: *Reprezentacije transrodnih identiteta u vizuelnim umetnostima* (2015) i *Medijska konstrukcija Drugog tela* (2019). Aktivizmom se bavi od 2008. godine od kada je volontirao za veliki broj aktivističkih organizacija i neformalnih aktivističkih grupa koje se bave unapređenjem LGBTIQ prava. Član je koordinacionog tima Trans mreže Balkan u kojem vodi program za umjetnost i kulturu. Učestvovao je u osnivanju Trans mreže Balkan 2014. godine, jedine regionalne organizacije koja se bavi zaštitom i promocijom ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba, na prostoru koji obuhvata osam zemalja: Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju, Sjevernu Makedoniju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Albaniju i Kosovo. Osnivač je i koordinator u organizaciji Kolektiv Talas TIRV koja se bavi promocijom i zaštitom prava TIRV osoba u Srbiji.

Asocijacija Spekra

Asocijacija Spekra je jedina organizacija u Crnoj Gori koja se bavi specifično zaštitom i promocijom ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba. Čine je transrodni/e i rodno varijantni/e aktivisti/kinje. Osnovana je u martu 2017. godine, nakon višegodišnjeg djelovanja neformalne grupe „Transovci“ kroz Queer Montenegro. Vizija Spektre je društvo u kojem sve osobe uživaju jednaka prava, u kojem se svi identiteti i tijela poštuju, a razlike slave. Misija Spektre je iskorjenjivanje rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori, kroz stvaranje jakog, vidljivog pokreta, razvoj volonterizma i aktivizma, javno zagovaranje, edukacija i aktivno uključivanje trans, rodno varijantnih i interpolnih osoba u kreiranje i sprovođenje politika koje obezbjeđuju jednakost, pristup pravdi i poštovanje različitosti. Vrijednosti na kojima se zasniva rad Spektre su: nenasilje, samoodređenje, trans inkluzivan feminizam, poštovanje tjelesnog integriteta, poštovanje identiteta i iskustava, jednak pristup zdravstvenom, socijalnom i pravnom sistemu, jednak tretman u društvu, humanizam, transparentnost, timski rad, kultura dijaloga, kritičko promišljanje, asertivnost, inovativnost, kreativnost i fleksibilnost, volonterizam, empatičnost, pacifizam.

Spekra sprovodi svoje aktivnosti kroz nekoliko programa:

Program za izgradnju zajednice

U okviru Spektre funkcionišu socijalni servisi koji podrazumijevaju grupu samopodrške, individualne konsultacije, podršku u slučajevima nasilja i diskriminacije i facilitaciju kontakta s institucijama. Grupa samopodrške za trans i rodno varijantne osobe organizuje se jednom nedjeljno i to četvrtkom od 18:00 h. Grupa se bavi pitanjima samoprihvatanja, identiteta, tijela, seksualnosti, partnerskih veza, porodice, diskriminacije u društvu, razvijanjem mehanizama za odbranu od nasilja i diskriminacije i svim drugim temama koje su od značaja za transrodne i rodno varijantne osobe. Individualne konsultacije podrazumijevaju vršnjačko savjetovanje s trans aktivistima/kinjama na siguran i povjerljiv način u sigurnom prostoru. Konsultacije se obavljaju uživo, preko telefona i online. Ukoliko osoba doživi nasilje i/ili diskriminaciju, tim Spektre učestvuje u ulozi zastupništva i/ili povjerljivog lica, ali i pruža podršku osobi radi boljeg nošenja s konkretnim slučajem. Takođe, u svim slučajevima kontakta s institucijama (zdravstvenim, centrima za socijalni rad, obrazovnim, administrativnim, centrima bezbjednosti i drugim), tim Spektre pruža mogućnost facilitacije kontakta i komunikacije. Osim navedenih aktivnosti, Spekra kontinuirano sprovodi radionice, edukacije i treninge kako za mlade trans aktiviste/kinje, tako i za cjelokupnu trans, inter i rodno varijantnu zajednicu, ali i LGBTIQ zajednicu uopšte.

Program javnog zagovaranja

Program javnog zagovaranja fokusiran je na promjenu relevantnih zakona i politika radi obezbjeđivanja potpunog poštovanja ljudskih prava trans, rodno varijantnih i interpolnih osoba. Program je fokusiran na zagovaranje za pravno priznanje roda bazirano na samoodređenju, depatologizaciji i poštovanju tjelesnog integriteta. Glavna aktivnost unutar programa javnog zagovaranja je zagovaranje za usvajanje Zakona o rodnom i polnom identitetu, u saradnji sa Kvir Montenegro i NVO Juventas, te koji će ukoliko bude usvojen, pružiti mogućnost pravnog priznanja roda trans osobama bez medicinskih preduslova, zabraniti nepotrebne operativne zahvate nad interpolnim osobama i urediti nekoliko prava koja se tiču porodičnog života i diskriminacije zasnovane na rodu i/ili polnim karakteristikama. Osim navedenog Zakona, program teži unapređenju zakonodavnog okvira radi obezbjeđivanja besplatne, dostupne i kvalitetne zdravstvene zaštite, besplatnog, dostupnog, kvalitetnog i sigurnog obrazovanja, poštovanja radničkih prava i jednakih mogućnosti za rad, besplatne, dostupne i kvalitetne socijalne zaštite, dostupne i kvalitetne zaštite od nasilja i diskriminacije, poštovanja prava na privatni život, te druga prava koja su garantovana ljudskim pravima.

Program za odnose s javnošću

Program za odnose s javnošću fokusiran je na aktivnosti kojima je cilj podizanje vidljivosti i svijesti o trans i interpolnim temama kroz medije, prenošenje ličnih priča, ulične akcije i druge alate. Ovaj program je fokusiran na unapređenje načina izvještavanja o transrodnim, rodno varijantnim i interpolnim osobama, kao i kreiranje adekvatnih, naučno-baziranih, afirmativnih i poštujućih stavova o trans, inter i rodno varijantnim osobama, te razbijanje predrasuda i stereotipa zasnovanih na rodnim/polnim normama. Program za edukaciju Kroz ovaj program, Spektra sprovodi edukaciju u vezi sa ljudskim pravima i tretmanom trans, rodno varijantnih i interpolnih osoba, za različite institucije i zainteresovane strane. Do sada, aktivisti/kinje Spektre su bili/e edukatori/ke na edukacijama sprovedenim za: medicinske radnike/ce, psihologe/škinje, pedagoge/škinje, policijske službenike/ce, socijalne radnike/ce, novinare/ke, srednjoškolce/ke, nastavnike/ce i mnoge druge.

Kontakt:

Website: www.asocijaciaspektra.org

Facebook: <https://www.facebook.com/asocijacija.spektra/>

Instagram: <https://www.instagram.com/asocijacija.spektra/>

Youtube: <http://www.youtube.com/c/AsocijacijaSpektra>

Jovan Ulićević

E-mail: jovan.ulicevic@asocijaciaspektra.org

Tel: 067/135-205

Nikola Ilić

E-mail: nikola.ilic@asocijaciaspektra.org

Tel: 068/426-695

spektra

Literatura

Altiser, Luj, *Ideologija i državni ideološki aparati*, Karpos, Loznica, 2009.

Asocijacija Spektra, *Preporuke za medijsko izvještavanje o transrodnim, interpolnim i rodno varijantnim osobama*, Podgorica, 2019.

Asocijacija Spektra, *Izveštaj o stanju ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba u Crnoj Gori za 2019. godinu*, <https://asocijaciaspektra.files.wordpress.com/2020/03/izvjec5a0taj-o-stanju-ljudskih-prava-tirv-osoba-2019.pdf>. Pristupljeno 1. 6. 2020.

Barac, M. John, Milica Špajak i Bojana Jokić, *Monitoring izvještaj prijavljenih slučajeva govora mržnje i diskriminacije u online prostoru, LGBTIQ Socijalni Centar*, Podgorica, 2020, 19.

Brigs Adam & Pol Kobli, „U medijima: uvod“, *Uvod u studije medija*, priredili: Adam Brigs i Pol Kobli, Clio, Beograd, 2005, 469–476.

Brkić, Daniela, *Online Hate Speech Montenegro Country Report*, Montenegro Media Institute, 31 May 2013, https://www.mminstitute.org/files/Online_Hate_Speech.pdf, (Access date: 1. mart 2020).

Čigoja Piper, Danica, *Konstrukcija i recepcija fenomena autizma u štampanim i onlajn medijima u Republici Srbiji*, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, (doktorska disertacija), 2018.

Gross, Larry, *Up from invisibility: lesbians, gay man and the media in America*, Columbia University Press, New York, 2001.

Herman, Edvard S. i Robert V. Mekčesni, *Globalni mediji: novi misionari korporativnog kapitalizma*, Clio, Beograd, 2004, 12–14.

Hall, Stuart, „Encoding/Decoding“, *Media and cultural studies: keywords*, edited by: Meenakshi Gigi Durham and Douglas M. Kellner, Blackwell Publishing Ltd, Malden, Oxford, 1980, 163–172.

Hall, Stuart, „The spectacle of the other“, *Representation: cultural representations and signifying practices*, edited by: Stuart Hall, SAGE, London, 1997, 223–290.

Jokić, Bojana, Ilija Jokić i John M. Barac, *Pravna zaštita LGBTIQ osoba u Crnoj Gori: primjeri iz prakse*, LGBT Forum Progres, Podgorica, 2019.

Kodeks novinara/novinarki Crne Gore, <https://www.osce.org/fom/255576?download=true>, preuzeto 23. 3. 2020.

Kerševan-Smokvina et al., *Montenegro Media Sector Inquiry with Recommendations for Harmonisation with the Council of Europe and European Union standards*, Council of Europe, 29 December 2017, <https://rm.coe.int/montenegro-media-sector-inquiry-with-the-council-of-europe-and-europea/16807b4dd0>, (Access date: 1 March 2020), 35–39.

Lazić, Miroslav, „Veb 2.0 kao izazov onlajn izdanjima najznačajnijih dnevnih novina u Srbiji“, *CM – časopis za upravljanje komuniciranjem*, vol. 6, br. 18, 2011, 77–106.

Medherst, E., „Seksualnost“, *Uvod u studije medija*, priredili: Adam Brigs i Pol Kobli, Clio, Beograd, 2005, 477–494.

- Medijski Savjet za samoregulaciju, *Poslovnik o radu komisije za žalbe*, <http://www.medijskisavjet.me/index.php/mne/o-nama>, pristupljeno 24. 3. 2020.
- Milanović, Aleksa, *Reprezentacije transrodnih identiteta u vizuelnim umetnostima*, Fakultet za medije i komunikacije i Orion Art, Beograd, 2015.
- Milanović, Aleksa, *Medijska konstrukcija Drugog tela*, Orion Art, Beograd, 2019.
- Milanović, Aleksa, *Analiza izvještavanja o transrodnim osobama u onlajn i elektronskim medijima u Crnoj gori za 2019. godinu*, Asocijacija Spekra, Podgorica, 2019.
- Ministarstvo kulture, *Prijedlog: Informacija o planu implementacije preporuka iz Analize medijskog sektora u Crnoj Gori za usklađivanje sa standardima Savjeta Evrope i Evropske unije „Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi 2018 (JUFREX)“*, Decembar, 2018.
- Ministarstvo kulture, „Utvrdjen Prijedlog zakona o medijima: Nova rješenja usklađena s međunarodnim standardima“, Vlada Crne Gore, 5. 12. 2019, 17:35 h, <http://www.gov.me/vijesti/217488/Utvrdjen-Prijedlog-zakona-o-medijima-Nova-rjesenja-uskladena-sa-medunarodnim-standardima.html>, pristupljeno 24. 3. 2020.
- Ministarstvo zdravlja, *Izveštaj s druge javne rasprave o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju*, <http://www.mzdravlja.gov.me/vijesti/198875/Izvjestaj-sa-druge-javne-rasprave-o-Nacrtu-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-Zakona-o-zdravstvenom-osiguranju.html>, pristupljeno 15. 3. 2020.
- Perkins, Tessa, „Rethinking Stereotypes“, *The media studies reader*, edited by: Tim O’Sullivan and Yvonne Jewkes, Arnold, London, New York, 1997, 75–87.
- Skupština Crne Gore, *Zakon o medijima* („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 051/02 od 23. 9. 2002, 062/02 od 15. 11. 2002, „Službeni list Crne Gore“, br. 046/10 od 6. 8. 2010, 073/10 od 10. 12. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011), 2011.
- Skupština Crne Gore, *Zakon o elektronskim medijima Crne Gore*, („Službeni list Crne Gore“, br. 46/10 od 6. 8. 2010, 40/11 od 8. 8. 2011, 53/11 od 11. 11. 2011. godine).
- Thompson, John B., „Mass Communication and Modern Culture“, *The media studies reader*, edited by: Tim O’Sullivan and Yvonne Jewkes, Arnold, London, New York, 1997, 28–41, 32.
- Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2016. godinu*, Podgorica, 2017, https://www.ombudsman.co.me/docs/1491305524_final-izvjestaj-za-2016-04.pdf, preuzeto 4. 4. 2020.
- Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2017. godinu*, Podgorica, 2018, https://www.ombudsman.co.me/docs/1522665383_final-izvjestaj-za-2017.pdf, preuzeto 4. 4. 2020.
- Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2018. godinu*, Podgorica, 2019, http://www.ombudsman.co.me/docs/1554124685_final-godisnji-izvjestaj-2018.pdf, preuzeto 4. 4. 2020.
- Zaštitnik ljudskih prava, *Izveštaj o radu za 2019. godinu*, Podgorica, 2020, https://www.ombudsman.co.me/docs/1590478014_www-final---05---izvjestaj-o-radu-za-2019.pdf, preuzeto 20. mart 2021.
- Zeković, Aleksandar Saša, Jovan Kojičić i Predrag, Tomović, *Mitovi i stereotipi: Nasilje i govor mržnje prema LGBT osobama – Policijska i pravosudna praksa u Crnoj Gori*, LGBT Forum Progress, Podgorica, 2014, <https://www.transserbia.org/images/2014/dokumenta/Mitovi%20i%20stereotipi%20-%20OK.pdf>, preuzeto 4. 4. 2020.

**Ministarstvo za
ljudska i manjinska
prava**